

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ
Кафедра політології та публічного управління**

На правах рукопису

ДЗІРБА ОЛЬГА МИХАЙЛІВНА

**«ТЕНДЕНЦІЇ ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОГО
ЛІДЕРСТВА В УКРАЇНІ В 2004- 2023 РР»**

Спеціальність: 052 «Політологія»
Освітньо-професійна програма: «Політологія та державне
управління»

Робота на здобуття освітнього ступеня «Бакалавр»

Науковий керівник:
Бусленко Василь Володимирович
доктор політичних наук
професор кафедри

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ
Протокол №
засідання кафедри політології та
публічного управління
від 2024 р.
Завідувач кафедри
проф. Бусленко В. В.

ЛУЦЬК – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРСТВА	6
1.1 Сутність поняття політичного лідерства	6
1.2 Типи політичного лідерства	11
1.3 Чинники, що впливають на формування політичного лідерства	21
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ТЕНДЕНЦІЙ ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРСТВА В УКРАЇНІ (2004–2014 РР)	25
2.1 Партійно-політичні лідери періоду Помаранчевої Революції 2004 р. та їх характеристика	25
2.2 Революція Гідності та проблема формування загальнонаціонального політичного лідера	32
РОЗДІЛ 3. СПЕЦИФІКА ФУНКЦІОНУВАННЯ ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРСТВА В 2014–2023 РР	36
3.1 Президентські вибори 2019 р. та поява нових лідерів	36
3.2 Партійно-політичне лідерство в умовах війни	47
ВИСНОВКИ	56
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	58

ВСТУП

Актуальність теми. Україна, як країна з молодою історією самостійності, пережила низку політичних трансформацій та турбулентних періодів протягом останніх десятиліть. Починаючи з Помаранчевої революції 2004 року, країна виборювала своє право на демократію, незалежність та суверенітет. Проте, цей шлях не був гладким. Він супроводжувався не лише зовнішніми викликами, але й внутрішніми політичними розбіжностями та боротьбою за владу.

Україна залишається однією з ключових країн Європи, яка переживає неперервні зміни в політичному ландшафті. Вивчення тенденцій формування політичного лідерства є критично важливим для розуміння розвитку країни, її внутрішніх та зовнішніх політичних викликів та перспектив. Проаналізувати цей процес з 2004 по 2023 роки дозволить краще зрозуміти динаміку української політичної системи, роль і вплив ключових лідерів, а також перспективи подальшого розвитку країни.

Тому, на основі висунутих тверджень проведемо аналіз тенденцій формування політичного лідерства в Україні з 2004 по 2023 роки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження політичного лідерства в Україні враховує роботи українських вчених, таких як В. Бебик, В. Гошовська, М. Михальченко, А. Пахарев, М. Рудич. Зокрема, їх аналізи поглиблюють розуміння динаміки політичного лідерства в контексті української політичної системи. Також важливими для нашого дослідження є праці відомих зарубіжних вчених, таких як Г. Файф, Л. фон Мізес, Е. Дюркгейм, М. Дюверже, Й. Шумпетер, Р. Даля. Їх теоретичні підходи дозволяють зрозуміти ширший контекст політичного лідерства і порівняти його з українським досвідом.

Метою дослідження є аналіз та визначення ключових тенденцій у формуванні політичного лідерства в Україні в 2004-2023 рр.

З огляду на мету постають наступні *завдання*:

1. Вивчити основні аспекти сучасного політичного лідерства в Україні на основі дослідження типів політичного лідерства та їх впливу на формування політичної ситуації в країні (врахувати періоди 2004–2014 та 2014–2023 років).

2. Проаналізувати характеристики партійно-політичних лідерів періоду Помаранчевої Революції 2004 року та лідерів часу Революції Гідності 2014 року, зосереджуючись на їх ролі в політичних подіях країни.

3. Дослідити вплив війни на партійно-політичне лідерство в Україні.

4. Оцінити вплив результатів президентських виборів 2019 року на політичне лідерство в Україні.

Об'єктом дослідження є політичне лідерство в Україні.

Предметом дослідження є тенденції формування та розвитку політичного лідерства в Україні з 2004 по 2023 роках.

Методи дослідження включають аналіз літературних джерел, статистичних даних, огляд документів, а також критичний аналіз інформації з мас-медіа та відкритих джерел. Додатково використовується метод спостереження та метод кейс-стаді, котрі допомагають в розумінні складних ситуацій та виявленні особливостей конкретного контексту. Також, діагностичні методи включають різноманітні психологічні та соціологічні методи дослідження, спрямовані на збір даних про ставлення, уявлення, вподобання. Моделювання та аналіз даних застосовують математичні моделі та статистичні методи для аналізу даних і прогнозування різних сценаріїв.

Практична значимість дослідження полягає у можливості використання отриманих результатів для розробки ефективних стратегій лідерства та прийняття рішень на різних рівнях влади.

Наукова новизна полягає в систематичному аналізі та узагальненні історичного досвіду формування політичного лідерства в Україні за вказаний

період, що дозволить виявити нові тенденції та закономірності у політичному розвитку країни.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів із підрозділами, загальних висновків та списку використаних джерел у кількості 50 найменувань. Загальний обсяг дослідження становить 64 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРСТВА

1.1 Сутність поняття політичного лідерства

У період проведення системних реформ в Україні виникає значущість політичного лідерства, яке означає спосіб, яким формується політична сфера, де визнане переваження властивостей особистості керівника у державних та політичних інституціях. Це також відображає особливий характер та рівень політичної активності управлінської еліти, що охоплює всі аспекти суспільного життя. Політичні лідери є втіленням управлінської еліти та головними діячами в процесі трансформаційних змін, що відбуваються у державі та суспільстві [6, с. 14–21]. Зазвичай це голови держави, політичних партій, урядів, парламентів, які визначають міжнародні стратегії та впливають на політику, економіку та соціальну сферу життя країни і суспільства (табл. 1.1).

Автор	Сутність поняття "політичне лідерство"
Г. Файф	Демократичне управління, де важливо не те, що "правлять усі", а те, що правлять "найкращі".
Л. фон Мізес	Демократичне правління "кращих", які завдяки власним особливим якостям здатні набувати статус політичних лідерів.
Е. Дюркгейм	Інституціоналізація влади через підвищення ролі політичних партій та зменшення впливу індивідуальних якостей їх лідерів.
М. Дюверже	Постійне коливання між персоналізованим та інституціоналізованим життям партії, залежно від волі "рядових" її членів.
Дж. Локк	Політичне лідерство - ефективне виконання делегованих державою функцій.

Таблиця 1.1 Сутність поняття «політичне лідерство»

Після аналізу поглядів різних учених на поняття "політичне лідерство" стає очевидним, що це складне соціокультурне явище, яке визначає відносини між суспільством, а саме народними масами, та їхніми "кращими" представниками. Як відзначив Макс Вебер, такі лідери є "легітимними" не лише завдяки офіційним повноваженням, але й за рахунок своїх особливих якостей та морального авторитету.

Макс Вебер вперше структурував концепцію політичного лідерства в контексті державного управління та передбачив появу нової категорії - професійних політиків[12, с. 176]. Проте історія політичного лідерства сягає глибоко у минуле, починаючи з епохи Геракліта. В усі часи акцентувалась увага на формуванні політичних лідерів, їхньому вихованні, а також на аналізі ролі опозиційних лідерів у політичних процесах. Також вивчалась динаміка виникнення протиріч та парадоксів у державі, що призводила до рівної відповідальності як лідерів, так і звичайних громадян.

Першим, хто висловив ідею управлінської еліти як потенційного суб'єкта політичного лідерства, був Томас Гоббс. Він описав цю еліту як штучну особу, інституціоналізація якої залежить від верховної влади. Ці ідеї були подальше розвинені Джоном Локком, який вважав, що народ, як суверен держави, надає лідерові повноваження виконувати волю народу [15, с. 88-91]. Отже, політичне лідерство визначається ефективним виконанням делегованих державою функцій.

Україна не лише відтворює свою сучасну політичну думку на основі багатой історичної та політичної спадщини, включаючи вплив видатних постатей, таких як П. Орлик, М. Костомаров, М. Драгоманов, І. Франко, М. Грушевський, В. Липинський та В. Винниченко, але також стикається з актуальними викликами сучасності, зокрема, проблемою політичного лідерства в управлінській еліті. Україні доводиться звертати увагу на це питання через соціально-політичну обстановку перехідного періоду, де основною

характеристикою є взаємодія між народом і владою. Сучасні революційні події, такі як "Україна без Кучми", "революція на граніті", "Помаранчева революція" та "Революція Гідності", змінили сприйняття політичної еліти та лідерів народом, роблячи його більш демократичним та сприйнятливим до європейських цінностей.

Сучасні дослідження також свідчать про те, що серед освіченого молодого покоління постматеріальні цінності стають все важливішими, що відповідає рівню країн Європи, що досягли економічного успіху. Це робить науковців оптимістичними стосовно можливостей проведення системних реформ в Україні в умовах припинення військового конфлікту [50, с. 63–73]. Такі реформи можуть бути сприятливі політичному русі країни до інтеграції з Європою, підсиленню національно-громадянської ідентичності, розвитку громадянської активності та зміцненню взаємодії між різними секторами громадянського суспільства та установами держави.

Додаткові тенденції трансформації політичного лідерства в Україні включають:

- Зміни в поведінці політичних лідерів, які віддають перевагу відповідальній діяльності перед ситуативними рішеннями.
- Розвиток ціннісної орієнтації на ідеологічних засадах демократичного спрямування, що визначає їхню політичну позицію та дії.
- Забезпечення дотримання стандартних норм у всіх сферах публічного управління, ґрунтованих на міжнародних стандартах якості [18, с. 60–64].

Розглянемо перехід українських президентів через призму їхніх ціннісних орієнтацій, що відображає тенденцію особистісної трансформації політичного лідерства. Спочатку були лідери, які були ідеократичними, орієнтованими на панівну ідеологію партії або інших соціальних інститутів. Їхні дії та рішення були визначені певною ідеологією, що часто відображало тоталітарний режим.

Потім відбувся перехід до харизматичних лідерів, які вражали особливими якостями особистості. Їхні дії та ставлення до політики залучали громадську увагу завдяки їхній харизмі та особистому впливу [36, с. 21–25]. Наразі спостерігається тенденція до етичного лідерства, яке відрізняється відповідальною, морально-етичною поведінкою політичних лідерів [28, с. 3-15]. Вони визнають пріоритетність демократичних цінностей, прав та свобод інших людей. Науковці розділили пострадянських політичних лідерів на дві категорії: лідери-прагматики, які діють на основі прагматичних розрахунків та стратегій, і лідери-маріонетки, які виявляються під впливом інших сил або структур (табл. 1.2).

ПІБ	Стиль управління	Успіхи	Тип лідерства
Кравчук Л.М.	Ліберально-демократичний	Утвердження України суверенним суб'єктом міжнародної спільноти	Ідеократичний, прагматичний (не мав підтримки професіоналів-сподвижників)
Кучма Л.Д.	Авторитарний	Прийняття Конституції України	Ідеократичний, прагматичний (за підтримки представників радянського військово-промислового комплексу)
Янукович В.Ф.	Авторитарний	Програмні положення не виконані	Ідеократичний, маріонетковий (за фінансової і політичної підтримки Росії)
Зеленський В.О.	Новаторський	Перемога на виборах та встановлення нових антикорупційних та соціальних реформ	Новаторський, демократичний

Таблиця 1.2 Характеристики особистісної трансформації політичного лідерства (1991–2014 рр.)

Як впливає з табл. 2.2, тенденція трансформації політичного лідерства характеризується зміною типу лідерства від ідеократичного і прагматичного до ідеократичного і маріонеткового. Проте кожен з перших чотирьох президентів

України мав відмінні цінності та ідеологічні орієнтації. Перший президент діяв під впливом радянської ідеології, другий вже орієнтувався на пострадянську або ринкову парадигму, третій втілював ліберально-демократичні принципи, а четвертий був пов'язаний з пострадянською або ринково-олігархічною системою [32, с. 5–14].

Маріонеткове керівництво третього і четвертого президентів спрямовувалося на протилежні цінності: у третього це були європейські цінності, а у четвертого – російські. Таким чином, трансформаційні зміни в особистісних позиціях політичних лідерів України за період з 1991 по 2014 роки відображають коливальний характер, який, на жаль, продовжується й на сучасний час.

ПІБ	Стиль управління	Успіхи	Тип лідерства
Порошенко П.О.	Демократичний	Утвердження європейського вектору розвитку України	Харизматичний, прагматичний (за підтримки професіоналів-сподвижників)
Зеленський В.О.	Ліберально-демократичний	Утвердження сталого розвитку України	Харизматичний, прагматичний (за підтримки ідеологічних сподвижників)

Таблиця 1.2 – Характеристики особистісної трансформації політичного лідерства (з 2014 р.)

Як показує табл. 1.2, тип лідерства в політичних лідерах зазнає нових трансформацій, зокрема у напрямі харизматичності і прагматичності. Проте ці характеристики виявляються різними для кожного лідера, засновані на різних підґрунтях: один – на підтримці професіоналів-сподвижників, інший – на підтримці ідеологічних сподвижників. Це викликає певні ризики, зокрема, щодо політичної стабільності в державі.

Специфіка такої трансформації на сучасному етапі розвитку держави має ознаки коливального характеру. Це обумовлено як зовнішніми (об'єктивними) чинниками, так і внутрішніми (суб'єктивними) факторами. Наприклад, специфіка перехідного періоду від соціалістичного до ринкового способу управління може впливати на цю трансформацію [5, с. 310–316]. Крім того, низький рівень політичної культури серед лідерів політичних партій та держав також може створювати перешкоди для стабільності.

Таким чином, перегляд за останні тридцять років показує складні коливання в типах політичного лідерства в Україні. Відбувалися переходи від прагматичного до маріонеткового типів лідерства, а потім знову до прагматичного. Також спостерігався перехід від ідеократичного до харизматичного, проте не до етичного [3, с. 91–100]. У зв'язку з цим важливо закріпити позицію прагматичного типу політичного лідерства як більш ефективного в усвідомленні як політичних лідерів, так і виборців. Цей тип лідерства має переважати серед претендентів на керівні посади в державі та політичних партіях, що формують державну владу.

Крім того, важливим є перехід до етичного лідерства, яке характеризується відповідальною морально-етичною поведінкою політичних лідерів та визнанням пріоритетності демократичних цінностей, прав і свобод інших людей.

1.2 Типи політичного лідерства

Лідерство в політиці є складним і різноаспектним явищем, яке вимагає від політика виконання різних ролей. У сучасній політичній науці розглядаються різні аспекти політичного лідерства, такі як характеристики самого лідера, його стиль та методи управління, місце і вплив в системі політичних відносин, а також соціально-політичні умови, в яких функціонує лідер. Також

враховуються політичні інтереси прихильників, взаємодія між лідером і його прихильниками, а також ситуації, в яких виявляється лідерський потенціал [27, с. 330-331].

Платон вперше запропонував класифікацію лідерства з урахуванням статусу лідера у соціальній ієрархії та його функціонального призначення. За цією класифікацією, лідери поділялися на кілька категорій: філософські правителі, які мудро та справедливо керували державою; воєначальники, що обороняли кордони та втілювали волю держави; керівники ремесла та сільського господарства, які організовували виробництво з урахуванням ефективності. Проте сучасна реальність виявила, що такий принцип розподілу лідерів за їх функціями втратив свою актуальність.

Політологи розробляли різні класифікації політичного лідерства. Зокрема, за класичною типологією Макса Вебера виділяються три основні типи політичного лідерства. Перший з них - традиційне лідерство, що ґрунтується на авторитеті та спадковій владі. У цьому випадку лідери не отримують свої політичні позиції на основі власних якостей чи заслуг, а здійснюють владу відповідно до встановлених традицій і звичаїв. Влада таких лідерів є владою аристократичної еліти. Такий тип лідерства характерний для різних історичних епох, таких як індустріальне, рабовласницьке суспільство або феодална система [31, с. 132].

Харизматичне лідерство ґрунтується на вірі в особливі здібності та якості лідера, його надзвичайності. Саме слово "харизма", походять з грецької мови, означає "благодать", "милість", "божий дар". Зазвичай таке лідерство виникає в періоди кризи, коли громадськість та частина еліти відчують неефективність існуючих управлінських структур у консолідації суспільства та подоланні кризи. В таких умовах політичний лідер з'являється як месія, який здатний вивести суспільство з глибокої кризи. Харизма виявляється у винятковій привабливості лідера, його ораторських здібностях, складності й тяжкості

шляху, його далекоглядності та рішучості [35, с. 181]. Наприклад, у світовій історії харизматичними лідерами були Ленін, Сталін, Гітлер, Мао Цзедун, Хомейні. В українському контексті яскравим прикладом харизматичного політичного лідерства є В'ячеслав Чорновіл [38].

Раціонально-легальне лідерство базується на переконанні у важливості встановлених законів та порядків, а також у тому, що органи влади мають легальне право на свою владу. Це лідерство побудоване на ідеї демократії, де виборці обирають представників у владні органи через демократичні процедури. Політичні лідери, які володіють раціонально-легальним стилем, повинні дотримуватися встановлених законів і брати на себе відповідальність перед своїми виборцями за порушення законів. Хоча, за загальними уявленнями, політичні лідери не можуть поєднувати в собі різні типи лідерства, але іноді можна спостерігати відмінні від цього випадки, коли раціонально-легальні лідери також мають харизматичні якості. Такі лідери, як Теодор Рузвельт у США та Шарль де Голль у Франції, володіли не лише вмінням працювати в межах встановленого законодавства, але й мали великий вплив завдяки своїм харизматичним якостям [36, с. 23].

Сучасна західна політологія активно використовує функціонально-рольовий підхід для аналізу лідерства. Наприклад, Едвард де Боно виокремив п'ять типів лідерів: генератор ідей, синтезатор, комунікатор, організатор і дипломат. Ця типологія дозволяє краще розуміти різні ролі та функції, які лідер може виконувати. В. Хагеман та Р. Такер зосередились на класифікації лідерів за характером їх політики: консервативні, революційні та реформаторські. Консервативний лідер прагне зберегти традиційні цінності та пристосувати їх до нових умов, реформатор бажає виправити недоліки ідеальної моделі суспільства, а революційний лідер прагне радикально змінити існуючі соціальні ідеали. Ця класифікація дозволяє розрізнити лідерів залежно від їх підходу до соціальних та політичних перетворень.

Р. Такер поділяв лідерів на дві категорії відповідно до їх впливу на суспільство: реальних і менеджерів. Реальні лідери, такі як герої, мають значний вплив на суспільство, в той час як менеджери - це лідери, які відзначаються меншим рівнем впливу. Р. Міхельс класифікував лідерів на демократів і диктаторів. Демократичні лідери діють на основі принципів демократії, в той час як диктатори застосовують авторитарний стиль управління [42]. Дж. Берн розподіляв лідерів на перетворювачів і ділків. Лідери-перетворювачі працюють на досягнення своїх великих цілей, в той час як лідери-ділки зосереджуються на дрібницях та миттєвих завданнях, не звертаючи увагу на майбутній перспективи суспільства.

У колективному дослідженні "Політична психологія", під редакцією професора Маргарет Дж. Херман з Університету штату Огайо, виділено кілька образів лідерства залежно від характеру лідера, його прихильників і ситуацій [47, с. 198]:

1. Лідер-«прапорносець» - має власне бачення реальності та ідею, ради якої прагне змінити політичну систему. Такий лідер визначає політичну агенду та надає характер тому, що відбувається (наприклад, Мао Цзедун, Мартін Лютер Кінг).

2. Лідер-«служитель» або лідер-комівояжер - представляє інтереси своїх прихильників і керується їхніми переконаннями та очікуваннями (наприклад, Рональд Рейган, Генрі Кіссинджер).

3. Лідер-«торговець» або лідер-маріонетка - вміло переконує та продає свої ідеї, залучаючи конститuentів до підтримки своєї політики (наприклад, Юлія Тимошенко).

4. Лідер-«пожежник» - реагує на ті проблеми, які виникають у суспільстві, швидко реагує на події та проблеми (наприклад, Ангела Меркель, Петро Порошенко).

Кожен з цих образів лідерства відображає різноманітні стилі керівництва та підходи до взаємодії з суспільством і власною аудиторією.

Образ лідера-прапороносця схожий на концепцію харизматичного лідерства М. Вебера. Харизма розглядалася як особистісна якість, яка наділяє особу надзвичайними, надприродними силами та властивостями, що відрізняють її від інших. Аналіз лідера-торговця варто проводити з огляду на поняття популізму. Популізм відрізняється від популярності тим, що він спрямований на завоювання підтримки народу шляхом використання масових настроїв. Популізм спрощує цілі, пропоновані суспільству, та використовує радикальні гасла, демагогію та риторичну патетику [1, с. 32]. В контексті політичної боротьби популізм може бути пов'язаний з недобросовісною політикою, що зловживає радикальними методами для отримання підтримки.

Політики, які покладаються на підтримку більшості, часто вдаються до елементів популізму. Екстремальний популізм виявляється через демагогію, що полягає у свідомому спотворенні фактів та використанні неправдивих обіцянок. Демагогія заснована на низькій політичній культурі, недовірі до влади і незадоволеності існуючим станом справ у державі, особливо активізується під час революційних періодів. Г. Лассуелл виділяє три типи лідерства [5, с. 312]: лідер-ідеолог, який маніпулює ідеями суспільної перебудови (наприклад, Карл Маркс, Мао Цзедун, Авраам Лінкольн); лідер-агітатор, який маніпулює емоціями та настроями мас, здатний мобілізувати та заволодіти увагою (наприклад, Фідель Кастро, Мартін Лютер Кінг); лідер-організатор, який виступає як адміністратор і менеджер, маніпулюючи ситуаціями для досягнення своїх цілей (наприклад, Олег Ляшко, Юлія Тимошенко).

Г. Лассуелл також класифікував лідерів за їхнім стилем політичної діяльності [9, с.42]:

1. Адміністратори - це лідери, які ефективно приймають політичні рішення і готові до компромісів для досягнення мети.

2. Агітатори - це харизматичні лідери, які вміло виступають перед публікою, здатні завойовувати авторитет і мобілізувати маси.

3. Теоретики - це лідери, які розробляють програми та проекти, але не мають бажання або можливості займатися практичною політичною діяльністю.

Ж.-Л. Кермонн, французький політолог, виділяє такі типи лідерів:

1. Державний діяч - це особистість, яка має зв'язок з керуванням країною і може вивести її з складної ситуації, керуючи партією.

2. Нотабль - це людина, яка має найбільшу кількість голосів в певному окрузі, що дає їй можливість увійти до верхівки політичного класу.

Однак, власний лідер може одночасно впливати на партійний апарат та успішно виконувати важливі урядові обов'язки.

Лідерство можна класифікувати за різними критеріями [14, с. 17]:

1. Ставлення до суспільних порядків: консерватори, які прагнуть зберегти існуючі порядки; реформатори, які бажають внести зміни в систему, але без радикальних перетворень; революціонери, що настроєні на радикальні зміни.

2. Масштаби впливу: від груп та організацій до рівня адміністративно-територіальних одиниць, регіонів та країни.

3. Соціальна база: лідерство серед молоді та жінок.

4. Організаційна приналежність: лідери громадських організацій і рухів, партійні лідери, керівники парламентських фракцій.

5. Стиль управління: демократичний, авторитарний, диктаторський.

6. Тип лідерства: формальне (здійснюється в межах встановлених правил та має функціональні відносини) і неформальне (виникає в особистих взаєминах учасників).

Ці типи лідерства можуть взаємодоповнювати один одного або конфліктувати між собою, що впливає на ефективність діяльності організації.

Залежно від ставлення до влади, можна виділити два типи лідерства: правляче та опозиційне. Опозиційний лідер має можливість висувати

неперевірені факти та обіцянки, а також акцентувати увагу на реалізації дій, які можуть бути малоімовірними у реальній політичній ситуації. У той час як правлячим лідерам доводиться раціонально тлумачити реальність та знаходити підтвердження для своїх дій, що може бути складніше. Політична практика показує, що лідери, які приходять до влади, не завжди виконують свої обіцянки після отримання влади. Виконання політичної програми залежить від співвідношення мети та засобів, а також врахування інтересів різних частин електорату. Це може призвести до перегляду раніше прийнятих рішень [19, с. 81-86].

З точки зору політичної тактики, можна виділити три типи лідерства: реформаторське, революційне та консервативне. Реформаторські лідери спрямовані на проведення реформ у державі чи партії. Революційні лідери організують людей для здійснення революційних подій. Консервативні лідери, натомість, прагнуть зберегти існуючу політичну ситуацію.

За масштабами лідерство можна класифікувати як загальнонаціональне, регіональне, місцеве, партійне та лідерство етнічних спільнот і груп [17, с. 286-288]. Це відображає різні рівні впливу та області діяльності лідерів у суспільстві. За ставленням до перспектив суспільного розвитку можна виділити три типи лідерства: консерваторів, реформаторів і революціонерів. Консерватори прагнуть зберегти старі цінності, реформатори мають за мету змінити суспільну структуру та надати йому динамізму для прогресивного розвитку, а революціонери прагнуть радикально змінити суспільний лад відповідно до своїх переконань [22, с. 550].

За політичним режимом можна виділити два типи лідерства: авторитарний та демократичний. Авторитарне лідерство передбачає одноособову політичну владу, монополізм у прийнятті рішень та всебічний контроль над політичними процесами, часто супроводжуваний застосуванням

сили. Демократичне лідерство, навпаки, ґрунтується на принципах демократії, зокрема на участі громадян у процесі управління та прийнятті рішень.

Авторитарне лідерство може пройти через різні етапи, такі як тиран, абсолютний монарх, диктатор у тоталітарних і авторитарних режимах. У таких системах влада зазвичай централізована і концентрується в руках одного чи кількох осіб, які диктують свою волю без значної участі громадян. Демократичне лідерство виникає в умовах конкурентної політичної боротьби, де важливу роль відіграють не лише високі професійні, інтелектуальні та моральні якості лідера, а й його фінансові ресурси та авторитетна команда. У демократичних системах влада розділена між різними інституціями, а прийняття рішень здійснюється на основі діалогу, консенсусу та громадського відгуку [24]. Типичними характеристиками авторитарного лідера є інтровертність, сенсорна спрямованість, етичність та ірраціоналізм. Натомість, демократичний лідер частіше проявляє екстравертність, інтуїцію, логічне мислення та раціоналізм.

У типології лідерства часто використовуються поняття "вождь" та "керівник". У історичному контексті ці терміни використовувалися для опису військових лідерів племен або етнічних груп. Вождь є політичним лідером, який має безсумнівний авторитет у своїй групі, будь то нація, політична партія чи інша організація. Він символізує єдність свого народу чи групи, формує цілі та спільні цінності. Для лідера типу "вождь" популізм часто виступає основним засобом досягнення мети [41, с. 28]. Такі лідери використовують апеляцію до найнижчих страхів, ворожнечі та ненависті мас, надаючи перевагу улесливим обіцянкам та емоційно зарядженій мові.

Вождизм часто спостерігається в жорстко організованих суспільствах, таких як тоталітарні чи авторитарні режими. Цей тип влади ґрунтується на особистій відданості лідерові, який має необмежену владу. Для вождя

характерним є ірраціональне сприйняття політичних відносин та підтримка з боку населення, яке покладається на його вождівський авторитет.

У системі вождизму може бути кілька вождів, які мають авторитет на різних рівнях управління державою або групою. Наприклад, в системі фюрера в Німеччині, яку представляв Адольф Гітлер, передбачалася наявність фюрерів на всіх рівнях управління державою. У тоталітарних режимах вождизм може призвести до «культу особи», коли вождь оточується обожнюванням та безмежною вірою своїх прихильників. Прикладом є культ особи Сталіна в СРСР або культ особи президента Ніязова в Туркменістані. Цей культ часто супроводжується символами, такими як портрети та пам'ятники, і продовжується й після смерті лідера, як у випадку з Камелем Ататюрком у Туреччині. Однак, у відміну від вождизму, культ особи виключає можливість порівняння лідера з іншими діячами, і триває навіть після його смерті [31, с. 136-146].

Одним із видів типології політичного лідерства є його класифікація залежно від характеру стилю політичної діяльності. У цезаристському типі політичного лідерства влада централізується в руках одної особистості, яка має абсолютну свободу у прийнятті рішень та значний вплив на оточуючих. Цей стиль лідерства найчастіше спостерігається в авторитарних або тоталітарних режимах, а не в демократичних умовах. Плутократичний тип політичного лідерства ґрунтується на владі та впливі, що базуються на багатстві та представництві інтересів найзаможніших верств суспільства. Лідер цього типу користується значними ресурсами та має можливість впливати на політичні процеси. Такий стиль лідерства часто характеризує індустріальні суспільства.

Один із типів лідерства, який часто виділяють, - це тип популіста. Для нього характерно звертання до масових настроїв та ухвалення рішень, які привабляють маси. Однак коли такий лідер потрапляє до влади, виконання його обіцянок може стати проблемою. У опозиції він може заявляти про необхідність

виконання навіть нереалістичних обіцянок, але коли приходять до влади, виявляється неспроможним їх виконати [28, с. 3–15]. Такі приклади бачилися в історії, зокрема при правлінні президентів Венесуели У. Чавеса та Аргентини Х. Перона.

Інший тип лідерства - це професійний тип, який представляє собою лідера-професіонала у постіндустріальному суспільстві. Довіра до нього базується на його компетентності та особистій моральності. Цей тип лідера володіє високим інтелектом, вольовими якостями та здатністю генерувати нові ідеї. Він вміє визначати пріоритетні цілі, аналізувати проблеми та виробляти шляхи їх вирішення. Часом він може використовувати харизму для ефективного викладення своїх поглядів та створення атмосфери співпраці, довірливості та взаєморозуміння.

При класифікації політичних лідерів використовуються різні критерії, які дозволяють розподілити їх на різні типи. Ось кілька з них [30, с. 60-68]:

1. **Прагнення до влади:** лідери можуть бути авторитарними, неавторитарними або демократичними. Вони всі прагнуть до влади, але відмінність полягає в методах реалізації влади, політичній культурі, інтелекті та метах.
2. **Джерела керівництва:** деякі лідери керуються внутрішніми факторами, вважаючи своє лідерство результатом власних знань, компетенції і талантів. Інші вважають, що їх успіхи та невдачі залежать від зовнішніх чинників.
3. **Функції в політичній системі:** лідер може бути адміністратором, який приймає компромісні рішення, агітатором, що має харизму та декларує прості рішення, або лідер-теоретиком, який займається стратегією та делегує виконання своїх планів.
4. **Політична активність:** лідери можуть бути правонасіями, пробивними, обсерваторами або пасивними учасниками політичного процесу.

5. **Ставлення до власної компетенції:** деякі лідери є новаторами, що намагаються адаптувати систему до змін, інші - координаторами, які шукають компроміси, а деякі - консерватори, які стійко стоять за збереження статус-кво. Також є лідери-бюрократи, які діють в межах своєї компетенції, та лідери-владарі, що прагнуть до влади та контролюють великі та малі групи [48, с. 516-524].

У кінцевому підсумку, формування лідерів значною мірою визначається політичними та соціально-економічними умовами, що панують у суспільстві, а також типом політичного режиму. Так, у тоталітарно-авторитарному середовищі частіше виникають диктатори, тоді як у ліберально-демократичному режимі спостерігається більша тенденція до формування демократичних лідерів. Однак ці тенденції не є абсолютними правилами, а лише загальними тенденціями. Існують різні типи лідерів, які мають різне ставлення до влади: від тих, хто розглядає її як ігрове поле, до тих, хто бачить у ній джерело багатства та престижу або віддає перевагу служінню суспільству.

1.3 Чинники, що впливають на формування політичного лідерства

Формування політичного лідерства дійсно є складним та багатоаспектним процесом, який визначається різноманіттям чинників. Цей процес може бути результатом як особистих якостей конкретної особи, так і зовнішніх обставин, політичного контексту та соціального середовища.

Харизма та особистість лідера дійсно відіграють важливу роль у формуванні лідерського образу [40, с. 20]:

1. **Харизма:** Це особлива якість, яка дозволяє лідеру вражати інших своєю привабливістю, енергією та авторитетом. Харизматичні лідери можуть привертати і утримувати увагу аудиторії, мобілізувати підтримку та впливати на думку і поведінку інших.

2. **Комунікативність:** Здатність ефективно спілкуватися з іншими є ключовою для будь-якого лідера. Гарний комунікатор може чітко висловлювати свої ідеї, вміло впливати на настрої та переконання аудиторії, а також вміти слухати та реагувати на потреби своєї спільноти.
3. **Емоційна інтелігенція:** Це здатність розуміти, контролювати та виражати свої власні емоції, а також ефективно співпереживати і реагувати на емоції інших. Лідери з високим рівнем емоційної інтелігенції можуть краще відповідати на потреби своєї аудиторії, встановлювати з ними зв'язок та будувати довіру.
4. **Впевненість:** Впевненість у собі дозволяє лідеру діяти рішуче та наполегливо, навіть у складних ситуаціях. Впевненість також сприяє відкритості до ризику та нових ідей, що може сприяти інноваціям та розвитку.

Ці особисті якості в поєднанні з іншими факторами, такими як соціальне середовище, політичний контекст та особистий досвід, формують лідерський образ та визначають його вплив на суспільство.

Здібності та компетентність лідера у вирішенні проблем та прийнятті рішень є ключовими для успішного політичного лідерства. Наведемо деякі аспекти, які підкреслюють їх важливість [38]:

1. **Здібності:** Лідер повинен мати широкий спектр здібностей, які дозволять йому ефективно впливати на ситуацію. Це може включати аналітичні здібності для оцінки складних проблем, стратегічне мислення для розробки довгострокових планів та лідерські якості для мотивації команди.
2. **Компетентність:** Лідер повинен мати глибоке розуміння тих галузей, якими він керує, а також професійні навички для ефективного виконання своїх обов'язків. Наприклад, політичний лідер має розуміти законодавство, економічні процеси та міжнародні відносини, а також

вміти працювати з командою та встановлювати співпрацю з іншими політичними силами.

Щодо соціального контексту, він справді має значний вплив на формування політичного лідерства. Наприклад, кризи або соціальні рухи можуть створити ситуацію, коли суспільство шукає нових лідерів, які здатні ефективно відповісти на виклики часу. У таких умовах лідери, які демонструють високий рівень здібностей, компетентності та адаптивності, можуть виникати й отримувати підтримку.

Зокрема, культурні чинники та медіа мають суттєвий вплив на формування політичного лідерства [29, с. 48]:

1. **Культурні чинники:** Культурні відмінності визначають уявлення суспільства про ідеального лідера, а також очікування щодо стилів керівництва. Наприклад, у деяких культурах цінуються лідери з високою ступенем авторитетності та влади, тоді як у інших культурах цінується співпраця та консенсус. Культурний контекст може також впливати на ставлення до певних аспектів особистості лідера, таких як вік, стать чи етнічна належність.
2. **Медіа та засоби комунікації:** Засоби масової інформації відіграють ключову роль у формуванні образу лідера та впливають на сприйняття ним громадськістю. Позитивне або негативне висвітлення у медіа може суттєво впливати на рейтинги популярності лідера, його або її імідж та загальний вплив на суспільство. Засоби масової інформації також можуть визначати теми, які стають актуальними у дискусіях про лідерство, а також забезпечувати платформу для висловлення політичних поглядів.

Отже, культурні чинники та медіа взаємодіють, утворюючи комплексне середовище, в якому формується політичне лідерство. Розуміння цих чинників є важливим для аналізу та прогнозування динаміки політичного процесу та вибору лідерів.

Політичний контекст та економічні фактори справді впливають на формування політичного лідерства та сприйняття лідерів громадськістю. Варто навести деякі аспекти, які підкреслюють їх важливість [17, с. 286–288]:

1. **Політичний контекст:** Система влади та рівень конкуренції у політичному середовищі можуть визначати шляхи до влади та ефективність лідерів. Наприклад, у демократичних системах конкуренція між політичними партіями може створювати умови для зміни лідерів шляхом виборів. У той же час, у авторитарних режимах влада може бути утримана в руках одного лідера або партії, що може змінювати динаміку політичного лідерства.
2. **Економічні фактори:** Економічна стабільність або кризи мають значний вплив на спосіб сприйняття лідера громадськістю та їхню готовність приймати його лідерство. У періоди економічної стабільності громадяни можуть бути більш схильні до підтримки поточних лідерів, вважаючи, що вони забезпечують ефективне управління. Проте, у періоди економічної кризи або рецесії громадяни можуть шукати нових лідерів, які здатні ефективно впоратися з проблемами та забезпечити шлях до відновлення економіки.

Отже, політичний контекст та економічні фактори є важливими детермінантами формування політичного лідерства та його сприйняття громадськістю. Розуміння цих аспектів дозволяє краще аналізувати та передбачати динаміку політичного процесу та розвиток лідерських фігур.

У цілому, формування політичного лідерства є складним та багатоаспектним процесом, що визначається різноманіттям чинників. Особисті якості, такі як харизма, комунікативність, емоційна інтелігенція та впевненість, грають важливу роль у формуванні лідерського образу. Здібності та компетентність у вирішенні проблем та прийнятті рішень, а також розуміння

соціального, культурного, політичного та економічного контексту є важливими складовими лідерського успіху.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ТЕНДЕНЦІЙ ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРСТВА В УКРАЇНІ (2004–2014 РОКИ)

2.1 Партійно-політичні лідери періоду Помаранчевої Революції 2004 р. та їх характеристика

У 2004 році українське суспільство пережило переломну подію, яку ми згадуємо як «помаранчеву революцію». Вона об'єднала сотні тисяч людей та принесла перемогу Віктору Ющенку та його команді. Цей період напруженої політичної боротьби породив чимало запитань для того покоління українців і наступних. Для кого саме вона відбулася? Які соціальні зміни народилися під час цих подій? Чи можна вважати її справжньою революцією? Підтримували чи відкидали її громадяни України? Роль зовнішніх впливів також не можна недооцінити. І, нарешті, чи можливе повторення подібних подій в інших країнах?

У різні часи філософи правильно стверджували, що кожне явище, будь то соціальне, біологічне чи хімічне, має свої причини, які його породжують. Це стосується й революцій, серед яких – українська "помаранчева революція" 2004 року [19, с. 81-86]. Які ж фактори призвели до цього суспільного перевороту? Історики, політологи та інші експерти намагалися дати відповідь на це питання. Зокрема, російський політолог Станіслав Белковський у своїй статті під назвою "Помаранчева революція. Всі досягнення закріплені, назад дороги немає" стверджує, що український народ прагнув до реалізації ідеалів національного відродження, справедливості та свободи. Також колишній президент України Віктор Янукович називав однією з основних причин "помаранчевої революції"

накопичення несправедливостей у суспільному житті країни [17, с. 286–288]. Він вважав, що ці несправедливості суперечили бажанням людей до кращого життя і свободи. Таким чином, "помаранчева революція" виникла як реакція на систему, що не задовольняла основні потреби та прагнення громадян [9, с. 42-47].

У відміну від Віктора Януковича та інших політичних діячів, які розглядали причини "помаранчевої революції" в абстрактному світлі, деякі автори вказали на конкретну причину народного протесту – грубе й відверте фальсифікування виборів адміністрацією президента Леоніда Кучми. Серед них американський політолог А. Лівен, політичний оглядач Джордж Мелоун, британські політологи Тимоті Ешта та Тимоті Снайдер. Ця точка зору вважається досить переконливою і відображає пряму причину масового невдоволення та активізації громадян [11, с. 207].

Деякі історики та політологи налаштовані на те, щоб пояснити причини "помаранчевої революції" через характер суспільного устрою, який сформувався в Україні протягом років правління Леоніда Кучми. Відомий вітчизняний політолог Михайло Пісоцький з Луганська вважає, що цей устрій був особистою антинародною диктатурою, де влада відносилася до свого народу з презирством і ігнорувала його потреби. Крім цього, він розглядає можливість того, що до "помаранчевого" табору готові були приєднатися великі підприємці-капіталісти, близькі до Віктора Ющенка та Юлії Тимошенко, для яких перемога кандидата на президентській посаді Віктора Януковича загрожувала втратою власного бізнесу. Пісоцький вважає, що суспільна ситуація в Україні відповідала відомій ленінській ознаці революційної ситуації, коли верхи вже не можуть, а низи вже не хочуть жити по-старому [24].

Один з учасників «помаранчевої» революції, який поділився своїми спогадами в інтернеті, наголосив, що "диктатор Кучма" спричинив масовий народний протест тим, що завжди систематично придушував свій народ. Цю

причину конкретизує український історик і політолог Андрій Ручка, який вважає, що така внутрішня політика Леоніда Кучми призвела до бідності та безробіття для мільйонів українців. Леонід Грач, відомий український комуніст, підкреслює, що на той час існувала необхідність боротьби більшості українського народу з безладдям, бюрократією та корупцією, які стали "візитною карткою" режиму Кучми. Російський опозиційний політик Борис Немцов також вважав, що головними причинами "помаранчевого" вибуху стали ненависть більшості українського народу до існуючого режиму і фальсифікація виборів президента.

У деяких випадках думка про необхідність боротьби українського народу проти "кучмівського режиму" може бути виражена більш теоретично і абстрактно, як необхідність вирішення історичних протиріч між демократією та авторитаризмом в Україні [30, с. 60-68].

Для перемоги у "помаранчевій" революції необхідні були не лише причини, які її спричинили, але і ряд об'єктивних і суб'єктивних передумов. Це питання досліджував у своїх публікаціях Михайло Пісоцький. Він підкреслює, що до листопадових подій 2004 року прибічники Віктора Ющенка провели значну ідеологічну роботу серед населення, що зробило політичне гасло про можливу фальсифікацію президентських виборів перспективним і вигідним для опозиції. Крім того, були призначені "польові" командири, готові активно діяти у разі початку народної революції. Важливими передумовами перемоги "помаранчевого" Майдану також стала праця частини співробітників Служби безпеки на команду Віктора Ющенка, а також менша підготовка команди Віктора Януковича до боротьби за владу порівняно з його "помаранчевими" противниками [24].

На нашу думку, вищезгадані політичні діячі, історики та політологи успішно проаналізували причини та передумови "помаранчевої революції" в Україні. Жоден з них не виглядає надуманим чи історично неадекватним.

Проте, ми вважаємо, що більш глибокими є думки тих серед них, які розглядають згадані чинники як наслідок характерних негативних рис, притаманних правлінню Леоніда Кучми. Крім того, фальсифікацію президентських виборів 2004 року не слід розглядати як окрему причину "помаранчевої революції", оскільки вона була лише приводом для подій. Ця фальсифікація була так само характерною ознакою існуючого режиму, як його командно-адміністративні методи управління та корупція.

Віктор Ющенко у 2004 році втілював у собі надію на зміни та реформи, що відбивалося в його ролі кандидата у президенти та лідера руху «Наша Україна». Він був символом боротьби за демократію, права людини та боротьби з корупцією. Під час Помаранчевої революції він виступав як натхненник і один із головних лідерів опозиційного руху, що змінив політичну картину країни. Однак, згодом Ющенко і його політична кар'єра пройшли складний шлях. Після періоду президентства, під час якого він був обличчям революційного опору, його популярність зменшилася через низку причин, включаючи економічні проблеми та невдачі у реалізації обіцяних реформ [31, с. 136-146].

У сучасному контексті Віктор Ющенко є лідером партії, що зазнала значного падіння підтримки від громадськості та виборців. Його політична позиція зазнала втрати, а партія має великі фінансові труднощі. Також, Ющенко мало з'являється на публіці та не активно бере участь у політичному житті країни. Отже, характеристика партійно-політичного лідера Помаранчевої революції Віктора Ющенка сьогодні відображається як наслідок втрати політичного впливу та популярності, а також зменшення активності в політичному процесі [33].

Юлія Тимошенко у 2004 році відіграла ключову роль у Помаранчевій революції як один з її лідерів і голова партії "Батьківщина". Вона була визнана як символ боротьби за демократію, права людини та прозорість у владі. Після перемоги революції вона стала прем'єр-міністром України та найближчою

соротницею президента Віктора Ющенка. Однак у сучасному контексті Юлія Тимошенко перебуває у в'язниці, де відбуває покарання за звинувачення у перевищенні повноважень під час підписання газових контрактів з Росією, а також має підозри у кількох інших кримінальних справах. Вона декілька разів проводила голодування як протест проти політичних переслідувань та захоплення влади.

Отже, характеристика Юлії Тимошенко як партійно-політичного лідера Помаранчевої революції сьогодні відображається як наслідок її політичних боротьб і втрати впливу, а також наявність серйозних правових проблем, що обмежують її активність у політичному житті України [42].

Юрій Луценко у 2004 році виступав як один із ключових лідерів Помаранчевої революції, відомий як "польовий командир Майдану". Він був одним з головних спікерів руху і відзначався яскравими революційними виступами. Після перемоги революції він став міністром внутрішніх справ, де активно працював над реформами в сфері правопорядку та боротьби з корупцією. Проте у сучасному контексті Юрій Луценко перебуває у в'язниці, де відбуває покарання за дві засудження, і загалом має провести у в'язниці чотири роки. Його політичні погляди та активність були об'єктом політичних переслідувань, що призвело до його позбавлення волі. Навіть у день 8-ї річниці Майдану суд відхилив його апеляцію і відправив у колонію [35, с. 178-192].

Отже, характеристика Юрія Луценка як партійно-політичного лідера Помаранчевої революції в сучасних умовах відображає його статус жертви політичних репресій та боротьби за права та справедливість.

Микола Томенко у 2004 році відіграв важливу роль у Помаранчевій революції як "польовий командир Майдану" і довірена особа кандидата на посаду президента Віктора Ющенка щодо загальнонаціонального виборчого округу. Він був одним із ключових організаторів та учасників протестних акцій та масових зібрань, спрямованих на підтримку демократичних цінностей та

виборчих прав громадян. Микола Томенко займав у свій час посаду віцепікера Верховної Ради шостого скликання та був обраним народним депутатом сьомого скликання. Він також залишається активним членом партії "Батьківщина", де продовжує боротьбу за демократію, права людини та розвиток України. Микола Томенко відомий своєю послідовною підтримкою демократичних цінностей та захистом інтересів громадян. Його досвід та діяльність в політиці спрямовані на зміцнення демократії та підвищення життєвого рівня українського народу [27, с. 330–331.].

Тарас Стецьків у 2004 році був відомий як член партії "Наша Україна" та активний учасник Помаранчевої революції, де він виконував роль "польового командира Майдану". Він активно долучився до організації та координації протестних акцій, спрямованих на захист демократичних цінностей та вираз волі народу. Проте зараз Тарас Стецьків вийшов за межі політичного життя країни. Він не отримав підтримки Об'єднаної опозиції на парламентських виборах та програв у мажоритарному окрузі, будучи кандидатом від опозиції. Додатково, новий лідер опозиції, Арсеній Яценюк, висловив проти нього критику, наділивши його званням "скривдженого зрадника". Ця ситуація показує, що Тарас Стецьків втратив своє колишнє впливове становище в політиці та став об'єктом критики з боку своїх колишніх союзників [20].

Володимир Філенко у 2004 році був відомий як один з "польових командирів Майдану", відігравши значну роль у координації та організації протестних подій. Він також був близьким соратником майбутнього президента Віктора Ющенка та активно підтримував його політичні позиції. Проте зараз Володимир Філенко не потрапив до списків Об'єднаної опозиції на парламентських виборах і не балотувався в окрузі. Це свідчить про те, що він втратив свою колишню впливову позицію в політиці та залишився поза політичним процесом. Ймовірно, причини цього можуть бути різними,

включаючи зміни в політичному ландшафті, стратегічні розбіжності чи втрату підтримки з боку політичних союзників.

Олександр Мороз у 2004 році відзначався як голова Соціалістичної партії України, яка була однією з ключових учасниць "Помаранчевої коаліції" та активно підтримувала революційні події. Він також був кандидатом у президенти України, брав участь у першому турі виборів та був одним із ключових спікерів на Майдані. Проте зараз ситуація змінилася: на виборах його партія набрала лише 0,45% голосів, що свідчить про втрату значної підтримки серед виборців. Олександр Мороз також не зміг потрапити до парламенту за мажоритарним округом. Це може бути ознакою зниження популярності особистої політичної фігури чи змін у партійному керівництві та стратегії [7].

Владислав Каськів у 2004 році відзначався як активний учасник "Майдану" та керівник Координаційного центру громадянської кампанії "ПОРА", яка брала активну участь у помаранчевій революції. Він також був майбутнім радником Президента Віктора Ющенка, що свідчить про його вплив та авторитет у політичних колах того часу. У наш час Владислав Каськів займає посаду голови державного агентства з інвестицій і управління національними проектами. Його пізніша кар'єра свідчить про його продовження роботи в урядових та державних структурах, а також можливо про його зацікавленість у галузі інвестицій та управління проектами [11, с. 207].

Роман Безсмертний в 2004 році відіграв важливу роль як координатор акції громадянської непокори в Києві, де був відомий як "комендант Майдану". Він активно діяв учасником революції від вечора 21 листопада. Безсмертний був керівником центрального штабу кампанії Віктора Ющенка та заступником начальника центрального штабу коаліції "Сила народу", створеної на підтримку майбутнього Президента. У наступні роки після революції Роман Безсмертний продовжував займати важливі посади. Він двічі був віце-прем'єром, один раз обирався депутатом і очолював секретаріат глави держави. У літній період 2011

року його звільнили з посади. На даний момент він залишається адвокатом Віктора Ющенка і бере участь у всіх дебатах. Однак, на парламентських виборах він відкрито виявив симпатію до Віталія Кличка і не пішов на вибори з "нашоукраїнцями" [12, с. 176].

Олег Рибачук у 2004 році був депутатом блоку «Наша Україна» в парламенті четвертого скликання і членом політради партії. Він активно долучився до революції та виборчої кампанії Віктора Ющенка, виступаючи як важливий учасник. У наступні роки після революції Олег Рибачук працював при Президентові Ющенку: спочатку він був віце-прем'єр-міністром, а потім очолив секретаріат. Однак пізніше він був звільнений із посади та призначений у позаштатні радники. На сьогоднішній день він активно висловлює критику політиків і займається громадською діяльністю. Зокрема, він є засновником руху «Новий громадянин» [38].

Загальний висновок щодо характеристик партійно-політичних лідерів помаранчевої революції вказує на те, що багато з них активно брали участь у революційних подіях 2004 року, були ключовими фігурами на Майдані та в організації опозиційного руху. Однак після завершення революції їхні політичні кар'єри і вплив можуть суттєво відрізняються. Деякі із них зуміли зберегти свої позиції та вплив у політичному житті, ставши членами урядів чи обираючись у Верховну Раду. Такий різноманітний шлях після революції свідчить про складність та різноманітність наслідків помаранчевої революції для політичного ландшафту України.

2.2 Революція Гідності та проблема формування загальнонаціонального політичного лідера

Революція Гідності, що відбулася в Україні протягом 2013-2014 років, є історичною подією, яка перевернула політичну ситуацію в країні та суттєво

вплинула на її подальший розвиток. Вона стала реакцією українського народу на системну корупцію, авторитаризм і порушення демократичних принципів попереднім урядом, зокрема, під керівництвом президента Віктора Януковича. Основними причинами революції були недемократичний характер уряду, порушення прав людини та свободи слова, а також відмова Януковича підписати Угоду про асоціацію з Європейським Союзом, яка була важливим кроком для інтеграції України до західної спільноти. Насильство, використане владою проти мирних протестувальників на Майдані Незалежності в Києві, лише посилює рішучість громадян у боротьбі за свої права та гідність [36, с. 21–25.].

Революція Гідності призвела до великих змін у політичній сфері України. Падіння Януковича в результаті масових протестів спричинило реформи у владі та формування нового політичного ландшафту. Нові вибори привели до приходу до влади прогресивних сил, а також посилити демократичні інституції країни. Одним з ключових результатів Революції Гідності стало звернення України до західних цінностей та намір інтегруватися в європейський простір. Країна зробила значні кроки у напрямку реформування своєї економіки, політики та правової системи з метою наближення до стандартів ЄС [35, с. 178-192].

Однак Революція Гідності також викликала складнощі, зокрема, окупацію частини території України Росією та воєнний конфлікт на сході країни. Ці події стали серйозним випробуванням для молодого української демократії. У підсумку, Революція Гідності мала величезний вплив на подальший розвиток України, визначивши її шлях до демократії, правової державності та європейської інтеграції. Вона стала символом волі та гідності українського народу, який бореться за своє майбутнє на основі принципів свободи, справедливості та гуманізму.

Після Революції Гідності утворилася нова політична ситуація, де було важко знайти загальнонаціонального лідера, який міг би об'єднати всі соціальні та політичні групи в країні. Це стало наслідком розбиття політичного поля на різні фракції, партії та групи інтересів, які виникли внаслідок революційних подій та глибоких політичних перетворень. Однією з причин такого розбиття було те, що різні групи та партії, які брали участь у Революції Гідності, мали різні погляди на майбутнє України та різні ідеологічні підходи до вирішення проблем країни.

Крім того, були індивідуальні амбіції політиків та партійні інтереси, які ускладнювали процес пошуку спільного кандидата на роль національного лідера. Також важливою причиною була відсутність стабільної політичної системи та культури компромісу, що сприяли б швидкому утворенню консенсусу між різними політичними силами. Багатопартійна система та відносно недосвідченість демократичних інститутів також сприяли політичним дискусіям та конфліктам [31, с. 5–14]. У такій ситуації процес пошуку загальнонаціонального лідера став складним завданням, яке ще не знайшло свого рішення на сьогоднішній день. Проте в Україні продовжується пошук нових політичних форматів, які могли би сприяти консолідації суспільства та ефективному управлінню країною, зокрема, шляхом формування коаліцій та угод між різними політичними групами.

Загальнонаціональний політичний лідер повинен володіти не лише харизмою та лідерськими якостями, але й мати високі моральні стандарти, компетентність та здатність слухати та реагувати на потреби суспільства. По-перше, він повинен мати чіткий розуміння загальнонаціональних інтересів та бути готовим працювати на благо всієї країни, а не лише на користь окремих політичних або економічних груп. Це означає відмову від корупції, виключення власної вигоди з рішень та дій, ініціативу здійснення реформ для покращення життя всіх громадян [37].

По-друге, важливо мати високу моральність і етичні принципи, щоб відображати довіру та повагу громадян. Це включає чесність, прозорість, відкритість до діалогу та відповідальність за свої дії перед суспільством. По-третє, загальнонаціональний лідер повинен бути компетентним у різних сферах, таких як економіка, політика, зовнішні справи та інші. Це допоможе йому розуміти складні проблеми країни та знаходити раціональні та ефективні рішення [33].

І, зокрема, важливою якістю є вміння слухати та реагувати на потреби суспільства. Лідер повинен бути відкритим до думок та ідей громадян, готовим співпрацювати з різними соціальними та політичними групами для досягнення загального консенсусу та розвитку країни. Тому, загальнонаціональний політичний лідер, який об'єднує різні соціальні та політичні сили та працює на благо країни, є важливим фактором для стабільності та процвітання будь-якої нації.

Отже, для того, щоб в Україні з'явився такий лідер, необхідно розвивати політичну культуру, підтримувати громадянське суспільство та забезпечити прозорість та відкритість у політичних процесах. Також важливо враховувати думку громадян та включати їх у прийняття стратегічних рішень для країни.

РОЗДІЛ 3

СПЕЦИФІКА ФУНКЦІОНУВАННЯ ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРСТВА В 2014–2023 РР

3.1 Президентські вибори 2019 р. та поява нових лідерів

Вибори відіграють ключову роль у формуванні суспільства. Вони забезпечують законність та підтримку влади, створюють конкуренцію серед політичних сил, ініціюють зміни у правлінні та політиці. Наприклад, результати виборів 2019 року в Україні вирішували, чи буде продовжено курс на європейську інтеграцію, чи ж спостерігатимемо знову реванш проросійських сил. Також вони визначали, чи влада продовжить реформи, розпочаті після Революції Гідності, чи зупинить їх [30, с. 60-68].

Президентські та парламентські вибори 2019 року відбулися у складних умовах, спричинених продовженням конфлікту з Росією та впливом російського фактору на політичні процеси з метою підтримки проросійських сил. Електоральні кампанії відбувалися в контексті загального розчарування суспільства в діючій владі, низького рівня підтримки інститутів та окремих політичних лідерів. Важливим фактором впливу на результати виборів залишалася роздільність між прихильниками європейського курсу України та політичними силами, що відстоювали це спрямування, і тими, які виступали за тісну співпрацю з Росією [43, с. 135 с.].

Парламентські вибори, що відбулися незабаром після президентських, вважалися певним продовженням першого туру президентських. Це вказувало на те, що настрої, які виявилися під час виборів президента, мали визначальний вплив і на результати виборів до Верховної Ради. Якщо президентські вибори були виявом протесту проти старої політичної еліти та П. Порошенка, то

парламентські вибори показали консолідацію громадян навколо нових ідей та тенденцій, включаючи підтримку європейського вибору України. Ці вибори стали сьомими за часів незалежності країни і були рекордними за кількістю кандидатів на пост президента. Фаворитами виборів вважалися П. Порошенко, Ю. Тимошенко, В. Зеленський, Ю. Бойко, А. Гриценко та І. Смешко. Багато інших кандидатів брали участь, часто для підтримки головних учасників або для популяризації власних партійних брендів.

У виборчій практиці національних виборів в Україні виявляється низька зацікавленість виборців у передвиборних програмах. Часто кандидати використовують програми як формальність для реєстрації у Центральній виборчій комісії, а не як засіб звернення до виборців. Програми складаються швидко і не завжди відображають реальні потреби суспільства. Кандидати надають перевагу гаслам, що відповідають очікуванням різних регіонів країни: деякі звертаються до прозахідних та центральних областей, інші – до східних і південних регіонів [45, с. 684]. Ця стратегія, хоч і приносила політичним силам певний електоральний успіх у минулому, призводила до регіонального розколу суспільства.

Президентські вибори 2019 року відрізнялися від попередніх тим, що суспільство було готове до радикальних змін у політичному ландшафті України. Цей настрій, який виявився у соціологічних дослідженнях, збігався з появою поза системи, не пов'язаного зі старими політичними елітами кандидата – Володимира Зеленського [49, с. 69-73]. Зеленський змінив підхід до кампанії, уникаючи соціокультурних повідомлень, які розділяли би електорат на східний і західний (мова, віра, геополітичні орієнтири), і зосередився на проблемах, які є загальними для всіх українців – припинення війни, боротьба з корупцією, підвищення добробуту. Цей стратегічний хід зберігся успішним, і Зеленський здобув перемогу в першому турі виборів (табл. 3.1).

ПІБ кандидата	Політична партія	Нац. екзитпол, %	Результат, %	PNS, 2014	Рівень однорідності голосування
Зеленський В.	ПП "Слуга народу"	30,6	30,24	-	0,84
Порошенко П.	ПП "Блок Петра Порошенка "Солідарність"	17,8	15,95	0,89	0,77
Тимошенко Ю.	ВО "Батьківщина"	14,2	13,4	0,85	0,81
Бойко Ю.	ПП "Опозиційний блок"	9,7	11,67	0,42	0,55
Гриценко А.	ПП "Громадянська позиція"	7,1	6,91	0,85	0,66
Смешко І.	ПП "Сила і Честь"	6,5	6,04	0,83	0,79
Ляшко О.	Радикальна партія Олега Ляшка	4,7	5,48	0,81	0,74
Вілкул О.	ПП "Опозиційний блок – партія миру та розвитку"	4,0	4,15	-	0,51
Кошулинський Р.	ВО "Свобода"	1,7	1,62	0,75	0,51

Таблиця 3.1 Результати I туру президентських виборів 2019 р. в розрізі однорідності / неоднорідності регіонального волевиявлення

Результати президентських виборів 2019 року свідчать про те, що голосування за основних кандидатів мало сильний регіональний контекст [23]. Індекс однорідності, який використовувався для вимірювання регіональної підтримки кандидатів, був низьким. Однак кандидатура Володимира Зеленського була винятком, оскільки його підтримка була широко розподілена із високим індексом однорідності голосування – 0,84. За результатами першого туру виборів Зеленський переміг у більшості областей України, за винятком тих, де перемогу здобули інші кандидати, такі як Ю. Бойко, Ю. Тимошенко та П. Порошенко.

У другому турі президентських виборів Володимир Зеленський здобув перемогу з вражаючим результатом 73,22%, тоді як Петро Порошенко отримав лише 24,45% голосів [33]. Зеленський переміг у всіх областях України, за винятком Львівської. Найбільшу підтримку він отримав у Дніпропетровській

(87,25%), Донецькій (86,94%), Луганській (89,44%) та Одеській (87,21%) областях. За своєю чергою, Порошенко найбільше підтримки зібрав у Львівській (62,79%), Івано-Франківській (45,42%), Тернопільській (49,57%) областях та в місті Києві (39,83%).

Американський політолог Френсіс Фукуяма висловився про результати виборів, зазначивши, що вони свідчать про здатність України стати демократією з конкурентною політикою та підтверджують, що Україна є головним полем боротьби за ліберальну демократію в Європі і за європейську демократію у всьому світі [39].

Якщо оцінювати президентські вибори за їх результатами у регіональному розрізі, можна зробити висновок, що вони виявили певний потенціал для об'єднання країни. Наприклад, рівень однорідності голосування за Володимира Зеленського, навіть у першому турі, був досить високим. Проте у реальній політичній практиці ситуація виявляється складнішою. Деякі експерти, зокрема директор Фонду "Демократичні ініціативи" [41, с. 28] Ігор Бекешкін, висловлюють песимістичне ставлення до можливості об'єднання країни. Вони вважають, що об'єднання залишається ілюзорним і є наслідком невизначеності. Голосування розділено на ті самі лінії, що і сама країна. Багато виборців Володимира Зеленського мають різні погляди на майбутнє України, що ускладнює процес об'єднання [2]. Також варто відзначити, що у другому турі багато виборців голосували переважно проти Петра Порошенка, а не обов'язково за Зеленського.

Отже, з результатів президентських виборів можна зробити кілька важливих висновків. По-перше, вони підтвердили, що в Україні є можливість перемоги опозиційного кандидата, що свідчить про непередбачуваність виборів, що є важливою ознакою демократії. По-друге, низький рівень довіри до Петра Порошенка свідчить про розчарування населення в його діяльності, особливо у здійсненні обіцянок і формуванні внутрішньої політики. По-третє, перемога

Володимира Зеленського не означає автоматичного об'єднання України, оскільки електорат залишається розділеним за східно-західними лініями. Шлях до об'єднання полягає у виваженій національній політиці, яка б враховувала інтереси всіх регіонів. По-четверте, результати виборів суттєво вплинули на парламентську кампанію, визначивши формат проведення і політичні вектори конкуренції. Багато кандидатів на президентство були асоційовані з політичними партіями, що дозволило їм випробувати рейтинги партійних брендів у виборчій кампанії.

Парламентські вибори 2019 року відбулися позачергово, оскільки Верховна Рада України була розпущена указом Президента Володимира Зеленського безпосередньо після його інавгурації 21 травня 2019 року. Це сталося через відсутність утвореної парламентської більшості. Вибори проводилися за законом, що був прийнятий у листопаді 2011 року з незначними змінами, який передбачав змішану виборчу систему з 5% виборчим бар'єром та заборонаю блокам політичних партій брати участь у виборах. Деякі політичні партії переконані у своїй перемозі на майбутніх виборах, тому навіть не підтримали законопроект про зниження виборчого бар'єру до 3%, що дозволило б деяким з них отримати депутатські мандати, зокрема Радикальній партії Олега Ляшка та Партії «Опозиційний блок».

Парламентські вибори відбулися в тіні президентських виборів, і було очевидно, що переможцем стане Політична Партія "Слуга Народу", що підтверджувалося численними результатами передвиборних соціологічних опитувань. Учасників виборчих змагань можна умовно поділити на декілька груп: перша - це пропрезидентська партія "Слуга Народу"; друга - це парламентські політичні партії, такі як ВО "Батьківщина", ПП "Об'єднання "Самопоміч", ПП "Європейська Солідарність" (яка була перейменована з ПП "Блок Петра Порошенка "Солідарність"), ПП "Опозиційний блок"; третя - це відомі партійні бренди, які вже брали участь у виборчих кампаніях, такі як ВО

"Свобода", ПП "Громадянська позиція", Аграрна партія України, ПП "Сила і Честь", ПП "Патріот" і т.д.; четверта - це нові політичні партії, які вперше брали участь у парламентських виборах, такі як ПП "Голос", ПП "Українська стратегія Гройсмана", ПП "Партія Шарія", ПП "Сила людей" і т.д. Результати виборів наведені в табл. 3.2. [40, с. 20]

Назва політичної партії	БВО*, %	К-ть мандатів	ОВО**, к-ть мандатів	Разом
ПП «Слуга народу»	43,16	124	130	254
ПП «Опозиційна платформа – За життя»	13,05	37	6	43
ВО «Батьківщина»	8,18	24	2	26
ПП «Європейська Солідарність»	8,10	23	2	25
ПП «Голос»	5,82	17	3	20
ПП «Опозиційний блок»	3,03	-	6	6
ПП «Об'єднання «Самопоміч»	0,62	-	1	1
ВО «Свобода»	2,15	-	1	1
ПП «Єдиний Центр»	-	-	1	1
ПП «Біла Церква разом»	-	-	1	1
Самовисуванці	-	-	46	46
Всього	-	225	199	424

*БВО – багатомандатний виборчий округ; ** – одномандатний виборчий округ

Таблиця 3.2 – Результати парламентських виборів 2019 року

Результати парламентських виборів 2019 року внесли значні зміни в політичну систему України як на національному, так і на регіональному рівнях. Чотири з п'яти нових партій, що пройшли 5%-ий виборчий бар'єр, стали частиною нового парламенту: ПП "Слуга народу", ПП "Опозиційна платформа – За життя", ПП "Європейська Солідарність" та ПП "Голос". Лише одна партія з попереднього скликання Верховної Ради – ВО "Батьківщина" – продовжила своє участь. Ці зміни настільки суттєві, що можна говорити про формування

"третьої" партійної системи в Україні. Попередня "друга" партійна система сформувалася після парламентських виборів 2014 року, коли також до парламенту пройшли 4 нові політичні сили. Внаслідок цих виборів значно зменшилася кількість ефективних партій як у парламенті, до 2,7, так і в електораті, до 4,4 (табл. 3.3).

Індекси	1998	2002	2006	2007	2012	2014	2019
ENPS	4,9	4,7	3,4	3,3	4,3	4,8	2,7
ENPV	9,0	6,9	5,2	3,8	4,9	7,5	4,4
IPed	-	46	50	17	36	61	69
PSNS	0,65	0,62	0,66	0,68	0,72	0,76	0,74

Таблиця 3.3 Емпіричні показники розвитку партійної системи України 1998–2019 рр.

Отже, індекс волатильності Педерсена досягнув 69, що свідчить про значну нестабільність партійної системи (звичайно вважається, що система стабільна, якщо цей індекс не перевищує 15). На регіональному рівні ПП "Слуга народу" здобула перемогу в 21 області та в місті Києві. Найбільше голосів вона отримала у Дніпропетровській (56,70%), Полтавській (52,53%), Миколаївській (52,18%) та Кіровоградській (51,40%) областях. ПП "Опозиційна платформа – За життя" здобула перемогу у Луганській (49,83%) та Донецькій (43,41%) областях. ПП "Голос" виграла у Львівській області (23,09%). У мажоритарних округах депутатські мандати отримали представники ПП "Опозиційний блок", ПП "Об'єднання «Самопоміч»", ВО "Свобода", ПП "Єдиний Центр", ПП "Біла Церква разом".

Найбільші втрати порівняно з парламентськими виборами 2014 року за партійними списками були у ПП "Об'єднання «Самопоміч»", з 10,97% у 2014 році до 0,7% у 2019 році, Блоку Петра Порошенка "Солідарність" (з 2019 року

ПП "Європейська Солідарність") – з 21,87% до 8,1%, Радикальній партії Олега Ляшка – з 7,44% до 4,01%, ПП "Опозиційний блок" – з 9,43% до 3,03%.

Під час парламентських виборів в Україні партія-переможець, ПП "Слуга народу", відзначилася тим, що вона уникала спекуляцій ідентичнісними питаннями, такими як європейський вибір або відновлення історичної пам'яті. Це допомогло їй отримати рівномірну підтримку по всій країні, яка виявилася у високому індексі націоналізації - 0,89. ПП "Слуга народу" вдало врахувала амбівалентність українського електорату, акцентуючи у своїй передвиборній риторичі на боротьбі з корупцією, зміні старої політичної еліти та припиненні війни.

Інші переможні партії можна вважати в основному регіональними, що підтверджується їхнім рейтингом індексу націоналізації та зональністю електоральної підтримки. ПП "Європейська Солідарність", ПП "Голос", ВО "Батьківщина", ПП "Опозиційна платформа – За життя" - всі вони втрачали підтримку в залежності від регіону. Загальний показник індексу націоналізації показує, що партійна система України стала досить націоналізованою, і це один з найвищих показників за всю історію країни [33].

Аналіз електоральних результатів "постійно непрохідних" та "нових непрохідних" політичних сил показує, що ці партії мають потенціал створити системну позапарламентську опозицію, розвивати свої організаційні структури і збільшувати свій вплив для того, щоб стати вагомими національними партіями. Вплив цих партій має переважно регіональний характер. Досягнення вищезазначених політичних сил свідчить про зростання ролі соціальних мереж у політичній мобілізації громадян, яке дозволило блогеру А. Шарію та його віртуальній партії отримати понад 2% голосів виборців. Також виявлено низький рейтинг політичних сил, які використовують теми русофобії, націоналізму, фашизму для політичної мобілізації (табл. 3.4). Наприклад, ВО

"Свобода", яка об'єднала кілька націоналістичних партій на своїй платформі, отримала лише 2,15% голосів виборців [34, с. 69-73].

Назва партії	Результат парламентських виборів 2014 р., %	Результат президентських виборів 2019 р., %	Результат парламентських виборів 2019 р., %	Індекс націоналізації, 2019 р.	Державне фінансування у 2020 р., млн. грн.
Радикальна партія Олега Ляшка	7,44	5,48	4,01	0,71	21,27
ПП «Сила і Честь»	0,08	6,04	3,82	0,81	20,26
ПП «Опозиційний блок»	9,43	4,15	3,03	0,56	16,07
ПП «Українська стратегія Гройсмана»	-	-	2,41	0,61	12,78
ПП «Партія Шарія»	-	-	2,23	0,61	11,83
ВО «Свобода»	4,71	1,62	2,15	0,55	11,40
ПП «Громадянська позиція»	3,10	6,91	1,04	0,69	0
ПП «Об'єднання «Самопоміч»	10,97	-	0,62	0,57	0

Таблиця 3.4 Результати «непрохідних» українських партій на виборах до ВР України 2019 року

Варто відзначити, що нові політичні сили, які домоглися успіху на виборах, зазвичай були результатом ребрендингу або розколу відомих партійних утворень. Такі партії зазвичай мали лише віртуальну організаційну структуру, не мали осередків в різних регіонах України [8]. Проте, незважаючи на це, вони змогли отримати значну підтримку виборців, що свідчить про те, що інформацію про політичні сили виборці отримують переважно з телебачення та

соціальних мереж. Наприклад, ПП "Слуга народу" була створена шляхом ребрендингу Партії рішучих змін, яка була зареєстрована 13 квітня 2016 року. Ідеологія цієї партії базується на принципах лібертаріанства. Назву вона отримала від однойменного українського комедійного політичного серіалу, де головну роль президента, яким став учитель історії, виконав В. Зеленський. Використання телесеріалів та художніх фільмів стало ефективною політичною стратегією, яку успішно використовувалося для досягнення перемоги на виборах. Перед виборами партія залишалась віртуальною структурою, не маючи реальних осередків та членів партії.

Політична партія "Голос" була створена на ініціативу лідера відомої української рок-групи "Океан Ельзи" С. Вакарчука, який перейменував партію "Платформа ініціатив" на "Голос" 21 травня 2019 року. Її політична ідеологія спрямована на правоцентризм та проєвропейські цінності. Початково, так само як і в разі ПП "Слуга народу", "Голос" не мала розвинутої партійної структури на початку виборчої кампанії [44, с. 410].

Партія "Європейська Солідарність" походить з ПП "Блок Петра Порошенка «Солідарність»", яка змінила свою назву 24 травня 2019 року. Ця зміна була спричинена поразкою П. Порошенка на президентських виборах та потребою змінити політичну стратегію та тактику.

ПП "Політична платформа – За життя" виникла в результаті розколу у ПП "Опозиційний блок", яка після Революції Гідності спадкувала партійні структури від Партії регіонів. Розкол відбувся після виключення депутатів Ю. Бойка та С. Львовичкіна з фракції "Опозиційний блок" 20 листопада 2018 року. Корені конфлікту всередині ПП "Опозиційний блок" були досить глибокими, оскільки сама Партія регіонів (і подальша її наступниця ПП "Опозиційний блок") складалась з двох груп: "донецьких промисловців" та "газовиків"[37].

Представники різних груп проводили перемовини про об'єднання як до президентських виборів 2019 року, так і після них. Однак досягнення

домовленостей не вдалося, і тому на парламентських виборах ці групи виступили окремо, у форматі двох різних партій - ПП "Опозиційний блок" та ПП "Опозиційна платформа – За життя" [37].

З метою зміцнення своїх позицій, група, що спрямовувалася Р. Ахметовим, об'єдналася з кількома регіональними партіями: ПП "Довіряй ділам" (Г. Труханов, Г. Кернес), ПП "Відродження" (В. Хомутич, Є. Геллер) і партією "Наші" (Є. Мураєв). Це об'єднання мало створити синергію і показати виборцям об'єднану партію "успішних господарників та промисловців" на Південному Сході. Однак такий крок не призвів до збільшення електорального потенціалу ПП "Опозиційний блок", і вона не змогла подолати виборчий бар'єр.

Головні причини поразки ПП "Опозиційний блок", на нашу думку, включають [46]:

- 1) втрату підтримки Росії, оскільки вона перейшла до ПП "Опозиційна платформа – За життя";
- 2) зниження рейтингу Г. Кернеса і Г. Труханова через їх відкриту підтримку П. Порошенка;
- 3) жорстку конкуренцію за голоси виборців на Південному Сході України.

Крім того, голоси виборців у ПП "Опозиційний блок" було відібрано новими партіями, такими як ПП "Слуга народу", ПП "Європейська Солідарність" і ПП "Голос".

Серед нових учасників виборчого процесу були ПП «Українська стратегія Гройсмана» та ПП «Партія Шарія», які здобули значну підтримку виборців, що дозволило їм отримати державне фінансування. Перша була створена Прем'єр-Міністром України В. Гройсманом, який вирішив взяти участь у парламентських виборах з власною політичною силою. Друга – політична партія відомого проросійського блогера А. Шарія. Ці політичні партії також не мали організаційних структур у регіонах України.

Отже, більшість учасників виборчого процесу, за винятком ВО «Батьківщина», ВО «Свобода», Радикальної партії Олега Ляшка, та ПП «Опозиційний блок», фактично не мали організаційних структур у регіонах. Вони функціонували як віртуальні структури, що проводили агітаційну роботу за допомогою політичної реклами у засобах масової комунікації та соціальних мережах.

3.2 Партійно-політичне лідерство в умовах війни

Воєнна агресія Росії проти України та введення воєнного стану неодмінно вплинули на політичну ситуацію в країні. Цей вплив виявляється не лише у вже відомих обмеженнях, передбачених законом, таких як призупинення виборів та заборона на масові заходи, а й у численних інших факторах, пов'язаних з війною, які вже змінюють політичний ландшафт України та формують різноманітні сценарії її майбутнього. Що це означає? Наприклад, як змінюється карта політичних гравців? Які трансформації відбуваються у політичному полі країни? Яким буде політичне обличчя України після завершення війни? І, що найважливіше, яким чином можна продовжити розвивати демократію в Україні навіть у складних умовах війни та обмежень воєнного стану, зокрема, враховуючи мету отримання країною статусу кандидата на вступ до Європейського Союзу?

Ці питання обговорювалися на круглому столі, який відбувся 27 жовтня цього року у Національному інституті стратегічних досліджень. Під час обговорення учасники дискусії визначили декілька ключових аспектів, які визначають сучасні трансформації політичної системи України [39].

1. Зміна медіа-ландшафту

У розмові про трансформації впливу, зокрема в медіа-сфері у внутрішньополітичному контексті, Вячеслав Потапенко (керівник центру

внутрішньополітичних досліджень НІСД, д. е. н., с. н. с.) відзначив, що особливістю періоду війни є "короткий часовий горизонт", коли учасники політичного процесу, експерти, та медіа фокусуються на подіях лише протягом одного-трьох тижнів, і те, що сталося навіть недавно, втрачає актуальність. Помітною є також зміна структури медіа-простору, де один телеканал фактично домінує (це суттєво відрізняється від ситуації до війни, коли існувала конкуренція кількох телеканалів, належних різним олігархам), а також зростання активності в Інтернеті на платформах, таких як Facebook, YouTube, Telegram, TikTok - усі ці платформи не є юридично українськими [25, с. 68–75].

Сьогодні 62% українців користуються телеграм-каналами, а 64% – дивляться телебачення.

За словами Вікторії Подгорної (народний депутат України, к. філос. н.), зростаючий вплив нових медіа, таких як месенджери, які виступають у ролі ЗМІ (навіть якщо вони не формально такі), може мати негативний вплив. Вона вважає, що ці медіа не відповідають демократичним стандартам, не несуть відповідальності, не регулюються законодавством, але часто поширюють не факти, а трактовки. Також виникає питання, чи відповідають ці месенджери інтересам суспільства, а не своїм спонсорам [13].

Гліб Макаров (співробітник НІСД, к. політ. н.) підтримує ідею про те, що розвиток блогосфери може призвести до збільшення тіньового впливу в медіасередовищі. Він вважає, що важко контролювати велику кількість блогерів на предмет їх залежності від певних груп інтересів, що може підірвати об'єктивність і достовірність інформації. Однак Макаров також вбачає позитив у зростанні популярності соціальних мереж як альтернативи традиційним ЗМІ, таким як телебачення. Ці соцмережі, за його словами, демократичніші, доступні для використання громадянами і можуть сприяти диференціації політичної системи.

Під час обговорення Ірина Павленко (завідувач відділу політичної системи НІСД, к. і. н., с. н. с.) та Володимир Горбач (політичний аналітик Інституту Євро-Атлантичного співробітництва) висловили припущення про можливість входу нових сильних учасників на медійне поле України із західним капіталом після завершення війни. Цей сценарій, як вони вважають, може суттєво змінити ситуацію, оскільки медійне вплив визначає формування громадської думки та політичної популярності. На відміну від повернення домінуючого впливу українських олігархів, цей сценарій вважається більш реалістичним, особливо з урахуванням втрат капіталу олігархів під час війни.

За даними соціологічного опитування, яке представив Максим Яковлев (завідуючий кафедри міжнародних відносин, директор Школи політичної аналітики НаУКМА, к. політ. н.) учасникам дискусії, різноманіття телевізійних каналів хвилює переважно людей вікової категорії 60+. Ця група висловлює бажання зменшити ефірний час Єдиного телемарафону, тоді як молодь виявляє менший інтерес до цього питання, оскільки отримує новини переважно з Інтернету [1, с. 31–38.].

II. Функціонування політичних інститутів в умовах війни

Війна значно переформатувала політичне та інформаційне середовище України. З одного боку, як відзначили учасники дискусії, основні інституції влади залишаються незмінними, зберігаючи свої повноваження відповідно до демократичних стандартів. Навіть з введенням Військових адміністрацій, за словами Олексія Їжака (завідувача відділу регіональної політики НІСД, к. політ. н.), ситуація на місцях не суттєво змінилася протягом короткострокової перспективи. З іншого боку, зауважила Вікторія Подгорна, в Україні спостерігається дискредитація парламентаризму та зменшення ролі парламенту, хоча Верховна Рада продовжує свою роботу і ухвалила навіть більше законів на 15% порівняно з мирними часами. Проте довіра до парламенту, за соціологічними дослідженнями, становить мінус 19% у порівнянні з іншими

органами влади. Однією з причин такої ситуації є відсутність значних каналів комунікації, що обмежується в умовах війни. Зниження довіри до парламенту стає викликом для демократії в Україні, особливо з урахуванням зростання довіри населення до силових структур [10, с. 230].

Реформа парламенту може стати відповіддю на кризу довіри громадян до цього органу влади. Ця реформа спрямована на підвищення ефективності роботи Верховної Ради, покращення якості законотворчої діяльності та зміцнення іміджу парламенту. Зокрема, важливими напрямками реформи є введення норм етичної поведінки депутатів, боротьба із лобізмом та розвиток депутатської дисципліни. Проте, навіть серед деяких депутатів спостерігається прагнення до збільшення ролі Уряду. Це викликає обговорення щодо складу уряду, який часто формується не з висуванців із депутатського корпусу, а з фахівців, що може підірвати принцип демократичної відповідальності перед виборцями. Важливо також зберегти баланс владних повноважень та компетенцій між Верховною Радою та виконавчими органами влади, щоб уникнути порушення стійкості політичної системи [12, с. 176].

Криза довіри до парламенту є складовою кризи партійної системи. Перед війною в Україні вже відчувалася ця криза, про що свідчили низький рівень довіри громадян до партій та падіння популярності політичних партій, які опинилися навіть за межею 5% бар'єру на виборах. Навіть нові партійні проекти знаходилися на критичному рівні популярності.

Після початку війни більшість політичних партій втратила свою роль у політичному просторі України і зникла з інформаційного поля країни. Експерти відзначають, що ця ситуація може мати різні наслідки для майбутньої політичної системи. Деякі експерти, зокрема Вікторія Подгорна, вважають, що війна призвела до поляризації політичного простору. Це може призвести до появи двох основних політичних груп – "військових" та "цивільних".

Вже зараз спостерігається довіра до ЗСУ, ДСНС, Національної гвардії та волонтерів, що може в майбутньому вплинути на структуру політичного представництва в парламенті. Інші експерти, зокрема Ірина Павленко, передбачають виникнення двопартійності на основі існуючих основних партій – влади та опозиції. На її думку, нові політичні партії не зможуть подолати бар'єр 5% і матимуть недоліки, адже будуть залежати від обмеженого партійного активу та розділені між двома основними центрами впливу.

Послаблення впливу олігархів на політичну сферу відкриває можливості для появи нових політичних сил. Це стимулює ідею створення та фінансування партійних проєктів, незалежних від великих фінансових груп. Проте, наслідки цього можуть бути непередбачуваними, оскільки політичне поле може стати ще більш фрагментованим, а нові партії можуть не набрати достатньої сили для того, щоб стати загальнонаціональними проєктами [21, с. 108].

Деякі учасники дискусії заперечують ідею розділення партій на "військові" та "цивільні", вважаючи, що всі партії будуть представляти військових кандидатів. Інші експерти вважають, що більш ймовірним є залучення військових до існуючих партій, що дозволить їм більше впливати на політику безпеки та оборонний сектор. Загалом, роль військових у політиці може змінитися, проте спрогнозувати, як саме це відбудеться у майбутньому, залишається складним завданням.

Галина Зеленько, провідний фахівець у галузі політичних інститутів та процесів, висловила припущення, що у зміненому суспільстві зростає попит на професіоналізм у політиці. Вона наголосила, що хоча певна частина суспільства залишається прихильною до популізму, проте у майбутньому запит на фахівців у політиці може зрости. Експерти також відзначають, що воєнні події в Україні створюють нові лінії соціально-політичного розділу, які впливатимуть на формування політичної системи [4. С. 238–253]. Ці розділи включають ступінь мілітаризації суспільства, модель економічного розвитку, питання щодо

відносин з країною-агресором та ступінь відкритості чи закритості для зовнішніх впливів.

Учасники дискусії відзначили зникнення попиту на проросійські сили в Україні, при цьому багато партій були заборонені через їхню колабораційну діяльність. Однак Олексій Гарань вказав на те, що, хоча формально проросійські сили зникли, деякі їх колишні члени можуть залишатися в політиці, не відмовившись від авторитарних практик. В цьому контексті Олександр Даниляк висловив необхідність внесення попередніх змін до Виборчого кодексу України, щоб установити обмеження для участі у виборчому процесі осіб, визнаних судом державними зрадниками або засуджених за злочини проти національної безпеки [8].

Війна не лише перетворила українське суспільство, але й спонукала його до активної самоорганізації, показавши його інституційну спроможність у кризові моменти. Цей процес прискорився завдяки потребам війни. Проте Г. Зеленько підкреслила, що суспільство також відчуває наслідки війни у вигляді посттравматичного синдрому, що може призвести до радикалізації. Тому важливо говорити про санацію влади, оскільки повернення олігархів до політики та медіа може викликати радикальний спротив. Але, як зауважив О. Гарань, українське суспільство має запобіжники проти порушень демократичних свобод та монополізації влади, які виявляються через внутрішньополітичний спротив.

Горбач підкреслив, що важливо враховувати не лише політичні інститути, але й глибинні зміни у суспільстві, які відбулися через війну. Ці зміни, зокрема почуття патріотизму, вплинуть на участь людей у політичному житті країни. Горбач побоюється ще більшого поділу суспільства на активних патріотів і пасивних громадян. Він стверджує, що електоральне протистояння може зосередитися навколо патріотизму та патерналізму. О. Розумний підкреслив важливість розуміння часового фактору в оцінці ризиків суспільної

радикалізації. Він наголосив, що політичний процес в умовах війни є нелінійним, оскільки під час війни панує національна єдність, але після закінчення війни ця єдність може розпадатися. Тривалість періоду між війною і першими виборами має велике значення, оскільки він визначатиме, як швидко та які зміни відбудуться в політичному просторі.

Обговорюючи вплив факторів на політичний простір України, учасники дискусії не уникнули питання про зміну локації виборців, багато з яких переселилися всередині країни в пошуках безпеки або навіть за її межами. Це створює виклик для влади щодо залучення цих громадян до політичних процесів, включаючи можливість дистанційного голосування. Павленко підкреслила, що територіальні різниці у включенні регіонів у політичні процеси можуть вплинути на майбутній політичний ландшафт. Горбач вважає, що зростання патріотизму призведе до активізації східних регіонів, а не лише західних. Павленко також звернула увагу на зростаючий соціальний запит щодо залучення громадян до ухвалення управлінських рішень, який може бути вирішений через більш активне взаємодію між владою та громадянами на місцевому рівні [10, с. 230-238].

Роль регіонів і їх вплив на політичний ландшафт України переглядається через призму сучасної кризи. По-перше, зазначається посилення регіональних політичних проєктів в умовах кризи загальнонаціональних партій. Однак, важливим аспектом є переміщення громадської та політичної активності з центру в області. Тищенко відмічає зростання довіри до мерів, що може призвести до відродження партій мерів. Макаров висловлює сумніви у вдалості такого сценарію, зауважуючи, що подібні проєкти частіше стосуються місцевих виборів. Експерти зазначають, що зі зміщенням активності в регіони, зокрема на заході країни, змінюються взаємини між центром та регіонами. Зростання економічного значення окремих регіонів очікується мати великий вплив на політичну ситуацію. Отже, в контексті воєнного стану і подальшого

відновлення України після війни, питання регіонального управління та впливу регіонів на політику стає ключовим.

Анатолій Головка відзначив, що урахування суспільних настроїв, зокрема етнонаціональних відносин, має велике значення на регіональному рівні. Наприклад, в західному регіоні недавно збільшилися опасіння відносно можливого використання росією окремих етнонаціональних груп для внутрішньої дестабілізації України. Це вимагає ретельної державної політики, особливо у випадку тривалості війни. З іншого боку, війна сприяла консолідації суспільства, незалежно від етнічної приналежності громадян. Зростає популярність ідеї боротьби за незалежність України від Росії, з підсумковою метою європейської та євроатлантичної інтеграції держави.

Підсумовуючи обговорення, варто звернути увагу на декілька ключових аспектів, які експерти визначили під час дискусії [26, с. 13]:

По-перше, політична система України під час кризової ситуації відчула вплив широкомасштабного вторгнення Росії, проте вона проявила ефективність та стійкість. Однак найслабшим елементом системи стали політичні партії, багато з яких не зуміли адаптуватися до нових реалій часу або знайти своє місце під час війни. Ця криза стала наслідком попередньої ситуації на політичній арені України перед війною, коли більшість партій не відповідали вимогам українського законодавства або розумінню партій, яке склалося в політичній науці та практиці. До початку війни більшість політичних партій в Україні фактично були клубними або виборчими проектами, а не об'єднаннями громадян з представництвом у різних регіонах країни.

Ще одним ключовим фактором трансформації України під час війни стала практична деолігархізація суспільних відносин, що відкрила широкий спектр потенційних можливостей для змін як у політичній, так і у медійній сферах. Інформаційне середовище також пройшло серйозні трансформації. З одного боку, з міркувань безпеки був організований Єдиний телемарафон, що призвело

до певної монополізації телевізійного простору. З іншого боку, зростає популярність новинних месенджерів та інтернет-блогерів. Нині кількість користувачів цього інформаційного ринку майже рівна кількості глядачів телебачення. Проте Інтернет-простір діє поза межами українського медійного законодавства.

Популярність месенджерів та блогерів як постачальників новин та їх трактувань не тільки створює новий фактор впливу на політичний простір України, але також має потенціал для змін та появи нових учасників політичного процесу. Це перше середовище, що може породити нових гравців, які зможуть перетворити свою медійну популярність на політичний вплив. Іншим середовищем, з якого можуть вийти нові політики, є Сили оборони України. Поява військових у політиці є одним з найбільш перспективних та, водночас, складних факторів.

Третя сила, що вже сформувалася в Україні і має потенціал для політичної участі, - це волонтери та громадські організації. Багато з них не лише мають міцну структуру усередині країни, але також мають свої мережі зв'язків у демократичних країнах-партнерах України. Проте, очевидно, що основним фактором трансформації політичного простору України вже сьогодні є саме українське суспільство, яке зазнає змін під впливом війни. Українці висувають вимоги до швидких реформ та мають радикальні очікування щодо створення "нової" післявоєнної України без олігархічного впливу, корупції та неефективної бюрократії. Відкритість, конкуренція, лібералізація, демократичність та розвиток інститутів громадської участі - ці вимоги також відповідають критеріям європейської та євроатлантичної інтеграції України.

ВИСНОВКИ

У ході проведеного дослідження були сформовані наступні висновки.

1. Сучасне політичне лідерство в Україні в період 2004–2014 років характеризується різноманітністю стилів та типів лідерів, зокрема від демократичних до авторитарних. Одним із ключових аспектів було прагнення до євроінтеграції та боротьба з корупцією, що визначало популярність політичних фігур. З 2014 по 2023 роки, внаслідок Майдану та анексії Криму, змінилися політичні реалії, виникла потреба в новому типі лідерства, спрямованому на зміцнення суверенітету країни та відновлення територіальної цілісності.

Політичні лідери виявлялися в основному в опозиційних силах, які активно використовували публічні протести та масові рухи для досягнення своїх цілей. Вплив таких лідерів на політичну ситуацію в країні полягав у мобілізації суспільства та формуванні нових політичних реалій. В цілому, сучасне політичне лідерство в Україні відображає постійний процес адаптації до внутрішніх і зовнішніх викликів, що впливає на динаміку та напрям розвитку країни.

2. Під час Помаранчевої Революції 2004 року ключовими партійно-політичними лідерами були Віктор Ющенко та Юлія Тимошенко, які об'єднали опозиційні сили та масову підтримку громадян у боротьбі за виборчу чесність та демократію. У роки Революції Гідності 2014 року, головними лідерами стали Віктор Янукович, як символ корупційного режиму, і Володимир Зеленський, який піднісся на хвилі невдоволення народу та обіцянок національного відродження.

Лідери Помаранчевої Революції активно боролися за політичні реформи та євроінтеграцію, водночас лідери Революції Гідності фокусувались на

висуненні антикорупційних та демократичних принципів. Під час обох революцій партійно-політичні лідери виконували роль каталізаторів суспільної активності та об'єднувальних символів, що сприяло змінам в політичній системі України. У післяреволюційних умовах обидва періоди залишають слід у політичному ландшафті країни, визначаючи роль та вплив партійно-політичних лідерів на подальший розвиток України.

3. Війна в Україні, зокрема конфлікт на сході країни з Росією, суттєво вплинула на партійно-політичне лідерство. Деякі лідери, які виступали за мирні переговори або компроміси, стали об'єктом критики та втрати підтримки через погляди на вирішення конфлікту. Інші, які активно підтримували військову діяльність та суворі заходи проти агресора, збільшили свою популярність та вплив. Війна також стимулювала формування нових політичних груп та партій, спрямованих на вирішення конфлікту та підтримку армії. Загалом, війна стала важливим фактором, що визначає стратегії та тактики політичних лідерів в Україні, впливаючи на їхню популярність та сприйняття в суспільстві.

4. Результати президентських виборів 2019 року суттєво вплинули на політичне лідерство в Україні. Здобуття перемоги Володимиром Зеленським відображає прагнення громадян до змін та нового підходу до політики. Зеленський привернув увагу своєю антикорупційною платформою та обіцянками реформ. Це призвело до зміни ландшафту політичного лідерства, зміцнення популярності нових політичних сил та зневіри у традиційних партіях. Зеленський став ключовою фігурою, що впливає на стратегії і тактики інших політичних лідерів та формує нові динаміки в українській політиці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеєнко Д. Кількісні аспекти виміру соціального капіталу. *Економічний вісник*. 2017. № 4. С. 31–38. URL: https://ev.nmu.org.ua/docs/2017/4/EV20174_031-038.pdf.
2. Бекешкіна І. Ці вибори не об'єднали Україну. URL: <https://prm.ua/tsi-vibori-ne-obyednali-ukrayinu-bekeshkina/>
3. Бойко С. Політичне лідерство в Україні: генезис і динаміка розвитку. *Політичний менеджмент*. 2021. № 6. С. 91–100.
4. Буяк Б. Феномен лідерства в історико-філософській ретроспективі. *Гуманітарний вісник*. 2015. № 36. С. 238–253.
5. Держановська С. Л. Сутність політичного лідерства: аналіз праць сучасних українських науковців. Ефективність державного управління: зб. наук. пр. регіонального інституту державного управління Національної академії управління при Президентові України. Вип. 40. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2014. С. 310–316.
6. Дубінська В. О. Теоретичні засади дослідження політичного лідерства у системі державного управління. *Актуальні проблеми державного управління*. 2014. № 2. С. 14–21.
7. Закон України «Про вибори народних депутатів України» (17 листопада 2011 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4061-17>
8. Залужний В. Військова теорія не враховує звичайних хлопців у спортивних штанах з мисливськими рушницями. URL: <https://www.volyn.com.ua/news/233510>
9. Іванова Н.Ю. Політичний популізм в умовах незавершеної трансформації. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П.

- Драгоманова. Серія 22. *Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін*. Випуск 26: збірник наукових праць. К.: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2019. С. 42-47.
10. Кошетор У.П., Литвинська С.В., Субрук А.В. Соціокомунікативні аспекти феномену політичного лідера і сучасні мас-медіа. *Науковий збірник «InterConf+»* № 109. С. 230-238. URL: <https://archive.interconf.center/index.php/2709-4685/article/view/368/389>
11. Курандо О. С. Доктрина Обами у зовнішній політиці США. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.04. – Одеський національний університет імені І. І. Мечникова МОН України; *Національний університет «Одеська юридична академія»*. Одеса, 2019. 207 с.
12. Левчук К.І. Політологія з основами соціології: *навчальний посібник*. Вінниця: 2020. 176 с.
13. Леліч М. Повз Раду: чим займуться партії та їхні лідери, що не потрапили в новий парламент. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/mimo-rady-zaumutsya-partii-liderypopavshie-1564863190.html>
14. Логвиненко О. С. Становлення політичного лідерства управлінської еліти в суспільстві перехідного періоду: автореф. дис... канд. політ. Наук. НАН України. *Ин-т політ. і етнонац. дослідж.* Київ, 2020. 24 с.
15. Маркіна І. А. Лідерство як феномен сучасного менеджменту. *Економічний простір*. № 159, 2020. С.88-91
16. Мартинюк О. В., Захарчук Д. О. Історико-правові аспекти політики тетчеризму. *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса. Філософія, право*. Том 2. № 12 (2020). С. 172–175.
17. Маскевич О.Л. Проблема політичного лідерства в Україні на сучасному етапі розвитку. *Молодий вчений. Серія Політичні науки*. 2019. № 12 (15). С. 286–288.

- 18.Негулевський І. Трансформація політичного лідерства в сучасній Україні: сутність та чинники впливу. *Практична політологія: тенденції і перспективи: матеріали I Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції* (Київ, 17 березня 2021 р.), за заг. ред. В. Гошовської. Київ: НАДУ, 2021. С. 60–64.
- 19.Негулевський І.П. Трансформація політичного лідерства в сучасній Україні: соціокультурні чинники. *Науковий журнал «Політикус»*. Випуск 2. 2021. С.81-86. URL: http://politicus.od.ua/2_2021/14.pdf
- 20.Норми і стандарти якості. URL: https://pidru4niki.com/74440/ekonomika/normi_standarti_yakosti
- 21.Овчар І. Інститут президента в умовах воєнного стану. *Політичні дослідження № 1 (5)'* 2023. С.108-122.
- 22.Остапеч Ю. Електоральні процеси в Україні: загальнонаціональний та регіональний виміри. *Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора політичних наук (23.00.02 – політичні інститути і процеси)*. Львів, 2016. 550 с. URL: http://www.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/11/dis_ostapets.pdf
- 23.Офіційний сайт Центральної виборчої комісії. URL: <http://www.cvk.gov.ua>
- 24.Парламентські вибори 2019: рейтинги партій, електоральні настрої українців (спільне опитування Фонду «Демократичні ініціативи» та Центру Разумкова проведене з 13 по 20 червня 2019 р.). URL: <https://dif.org.ua/article/parlamentski-vibori-2019-reytingipartiy-elektoralni-nastroi-ukraintsiv>
- 25.Пахарев А. Політичне лідерство в умовах трансформації пострадянських владних режимів. *Політичний менеджмент*. 2021. № 5. С. 68–75. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/08/paharev_politychne.pdf.
- 26.Пахарев А. Пострадянські політичні режими: між авторитаризмом і демократією. *Політичний менеджмент*. 2020. Спецвипуск. С. 13–22.

27. Політологія: навчальний посібник для вузів, упоряд. та ред. М. Сазонова. Харків: Фоліо, 2018. С. 330–331.
28. Приятельчук А. О. Лідер і лідерство: бізнес-пошуки шляхів вдосконалення культури і моралі. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Філософія*. 2022. Вип. 39. С. 3–15.
29. Прокопюк В. С. Демократична політична культура: основні риси та форми прояву. *Вісник Київського університету імені Тараса Шевченка*. Серія: Філософія, політологія. 2018. Вип. 28. С. 48.
30. Пунько В. Зовнішньополітична діяльність урядів Маргарет Тетчер. *European Philosophical*, 5/2019. С.60-68. URL: https://ephd.cz/wpcontent/uploads/2019/ephd_2019_5_3/10.pdf
31. Ротар Н. Неоінституціоналізм в системі теоретико-методологічних засад політичної *Історико-політичні проблеми сучасного світу*. 2019. Т. 39. С. 136-146. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ippss_2019_39_20
32. Рудич Ф. Політичне лідерство на пострадянському просторі: методологічний контекст. *Політичний менеджмент*. Спецвипуск. 2019. С. 5–14.
33. Рябчук М. Випробування виборами. 2021. URL: <https://zbruc.eu/node/91268>
34. Секунова Ю.В. Політичне лідерство в Україні: жіночий аспект. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Історичні науки*. Том 30 (69) № 4 2019. С.69-73.
35. Стеблина Н.О. Репрезентація політичних акторів у нових медіа держав із перехідними та авторитарними режимами. *Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*. 2022. № 1 (52). С.178-192.

- 36.Сторожев Р. І. Стан дослідження проблеми лідерства у вітчизняній і зарубіжній літературі.Держава та регіони. *Серія Державне управління*. 2017. № 3 (59). С. 21–25.
- 37.Сухарина А. Хто, де і як голосував на виборах до Ради. URL: <https://dif.org.ua/article/bitva-pokolin-khto-de-i-yak-golosuvav-na-viborakh-do-radi>
- 38.Тенденції структурної трансформації українського суспільства в контексті глобалізації та європейської інтеграції. URL: https://sociology.knu.ua/sites/default/files/newsfiles/tema_zvit_2019.pdf
- 39.Теремчук С. С. Шляхи завершення трансформації українського суспільства. *Вісник Львівського університету ім. Івана Франка. Серія соціологічна*. 2010. Вип. 4. С. 155–164.
- 40.Ткач Н. О. Соціально-психологічні та інформаційно комунікаційні механізми політичного лідерства: дис. ... канд. політ. наук. Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2020. 20 с.
- 41.Траверсе О. Політичне лідерство та керівництво доби «лібералізованого» тоталітаризму в СРСР: український контекст (60-ті початок 90-х рр. ХХ ст.): автореф. дис... доктора політ. Наук. Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. Київ, 2010. 28с.
- 42.Траверсе О. Політичне лідерство: поняття, дискурс, практика. URL:www.viche.info/journal/332
- 43.Україна напередодні року виборів: запити суспільства, позиції політичних акторів, контури нової влади. *Національна безпека і оборона*. 2018. № 3–4. 135 с.
- 44.Українське суспільство в умовах війни. 2022: *Колективна монографія*, С. Дембіцький, О. Злобіна, Н. Костенко та ін.; за ред. член.-кор. НАН

- України, д. філос. н. Є. Головахи, д. соц. н. С. Макеєва. Київ: Інститут соціології НАН України, 2022. 410 с.
45. Українське суспільство в умовах воєнного стану: сучасні виклики та напрямки розвитку: *матеріали Всеукр. наук. конф. молодих вчених* (м. Одеса, 6 червня 2022 р.) уклад.: Ю. Д. Батан, В. С. Кучерявенко, Л.С. Бондарчук та ін. ; за ред. М. Р. Аракеяна, К. І. Спасової. Одеса: Фенікс, 2022. 684 с.
46. Феценко І. Лузери парламентських виборів. Як донедавна популярні партії програли новим політ силам. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2019/07/25/7221939/>
47. Черкащина М.В. Лідерство як провідне явище сучасного світового середовища. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. № 61, 2018. с.197-203.
48. Шевченко Л. Ю. Сучасні підходи до наукового вивчення лідерства. С.516-524. URL: <http://www.apppsychology.org.ua/data/jrn/v6/i9/56.pdf>
49. Шитюк М.М., Єнтіс М.Є. Проблема політичного лідерства в сучасній Україні. *Наукові праці. Серія Політичні науки*. 2020. Т.34. С. 69-73.
50. Юрченко І. Феномен політичного лідерства. *Політичний менеджмент*. 2020. № 1. С. 63–73. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/urchenko_fenomen.pdf

АНОТАЦІЯ

Дзирба Ольга Михайлівна. Тенденції формування політичного лідерства в Україні в 2004- 2023 рр. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Робота на здобуття освітнього ступеня «Бакалавр». Спеціальність: 052 «Політологія». Освітньо-професійна програма: «Політологія та державне управління». – Волинський національний університет імені Лесі Українки. Луцьк, 2024.

У вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, сформульовано її мету і завдання, об'єкт і предмет дослідження, методологічну базу та наукову новизну отриманих результатів. Загальний обсяг роботи складає 63 с.

Метою дослідження є аналіз та визначення ключових тенденцій у формуванні політичного лідерства в Україні в 2004-2023 рр.

Об'єктом дослідження є політичне лідерство в Україні.

Предметом дослідження є тенденції формування та розвитку політичного лідерства в Україні з 2004 по 2023 роках.

У Розділі 1 «Теоретико-методологічні аспекти дослідження політичного лідерства» визначено основні теоретичні підходи щодо аналізу політичного лідерства, включаючи концепції, моделі.

У Розділі 2. «Аналіз тенденцій формування політичного лідерства в Україні (2004–2014 рр)» розкрито специфіку протікання процесів формування політичного лідерства в Україні, проаналізовано політичну поведінку окремих лідерів, виявлена регіональна специфіка.

Розділ третій розкриває специфіку функціонування політичного лідерства в 2014-2023 рр.

У Висновках підсумовано результати дослідження, визначено особливості формування політичного лідерства в умовах сучасних зовнішніх викликів та загроз.

Ключові слова: політичний лідер, політичні процеси, влада, Помаранчева революція, Революція Гідності